

616.9

W-88

ՀԱՅ

616.5
Ա-88

այս
25

30 JUL 2010

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱՆԿԱՅԵՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

№ 177

616.9
Ա-88

ԲԺՇԿՊ. Վ. ԱՐՅՐՈՒՆԻ

I. Ս Ի Ֆ Ի Լ Ի Ս

(ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ)

II. ԿԱԿՈՒՂ ԺԱՆԿՐ

(ՀԵՂԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆ)

296

III. ՍՈՒՍՈՒՆԱԿ

(Հեղինակութիւն)

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Արագատիպ ՄԵ. Մարտիրոսեանց,
Միքայէլեան փողոց, № 81.
1900

22 FEB 2013

6716

616.5

U-90

674 112 1000

26658

Дозволено Цензурою, Тифлисъ, 10 Марта 1900 г.

Վենետիկացի, ծածուկ կամ գաղտնի հիւանդութիւնները, որոնք են. սիֆիլիսը (վատ ցաւ, ֆրանկախտ), սուսունակը (трипперъ—chaudepisse) և կակուղ շանկրը—սկսուել են տարածուել մեր մէջ եւ, ինչպէս տարածուած են Ռուսաստանում և Եւրոպայում: Սիֆիլիսը պղծել է արդէն հայ անարատ ընտանիքը և սպառնում է քայքայել հայի օջախը: Մեղաւորը գաղթական կեանքն է, ղինուորագրութիւնը, բանուորութիւնը մեծ կենտրոններում: Բազուն շարունակ արատաւորում է մեծ քանակութեամբ երիտասարդներ և սփռում է նրանց հայաբնակ գիւղերը ու փոքր քաղաքները: Թիֆլիսից, Բազուից, Ռուսաստանից վատ ախտով վարակուածները վերադառնում են հայրենի օջախը ու իրանց ախտը պատուաստում իրանց ընտանիքին: Քանի-քանի երիտասարդներ, չհասկանալով իրանց հիւանդութեան ծանրութիւնը, ծառայութիւնը սիֆիլիսի կամ սուսունակի հեռաւոր և սարսափելի հետեւանքներին, հիւանդ-հիւանդ վերադառնում են իրանց հայրենիքը, ամուսնանում են և անբախտացնում թէ իրանց և թէ իրանց կանանց: Քանի-քանի ընտանիքի տէր մարդիկ—ամուսիններ ու

հայրեր—Ռուսիայի և Կովկասի մեծ քաղաքներից բերում են զգում իրանց ընտանիքի մէջ սարսափելի ախտը, սիֆիլիսը, և ընդմիշտ կեղտոտում իրանց սերնդի արիւնը։ Որքան օրինակներ գիտենք մենք, բժիշկներս, բայց և քանիսը անյայտ են մնում մեզ!

Այսպէս, մի հիւանդական հոսանք է սկսուել մեծ քաղաքներից դէպի գաւառները, որը սպառնում է հեղեղել մեզ ու այլասեռել մեր սերունդները, ինչպէս այդ արդէն տեղի է ունեցել Ռուսաստանում, որտեղ ամբողջ գաւառներ վարակուած են վատ ցաւով։

Պէտք է սիֆիլիսի և առհասարակ վնասեղան հիւանդութիւնների տարածման դէմն առնել։

Ի՞նչպէս, ի՞նչ միջոցով։

Միակ հիմնական և լուրջ միջոցն է զգուշացնել հասարակութիւնը այդ հիւանդութեան կործանիչ-աղդեցութեան դէմ, և այդ մենք ձգտում ենք անել այս գրքոյկով։

Բժ. Զեխտերի «Սիֆիլիս ու նրա բժշկութիւնը» գրքոյկը մեզ բաւարար թուաց այս տեսակէտից։ Նա գրուած է պարզ, մատչելի ձևով, հիւանդութեան արտայայտութիւնները, բարդումները ու հետաւոր հետեանքները նկարագրուած են ճշտօրէն, հասկանալի ոճով և առանց աւելորդ չափազանցութիւնների, որոնք տեղ են բռնում մի քանի ուրիշ նոյնանման գրուածքների մէջ երիտասարդներին վախեցնելու նպատակով։ Եւ ինչ հարկ կայ չափազանցնելու, քանի որ հիւանդութիւնը ինքը լիքն է արդէն սոսկալի վտանգներով։ Զեխտերի այս գրքոյկի թարգմանութեանը մենք օգտակար և միանգամայն անհրաժեշտ համարեցինք կցել սուսունակի ու կակուղ շանկրի նկարագրու-

թիւնները, որպէսզի ընթերցողը ծանօթանայ ըոլոր գաղտնի հիւանդութիւնների հետ, կարող լինի դանազանել նրանց միմեանցից և լաւ ըմբռնել ամեն մէկի վտանգաւորութեան աստիճանը։

Մենք առանձնապէս նպատակ ենք ունեցել բացատրել սուսունակի յաճախ սարսափելի բարդումները, շեշտելով այն մեծ աղդեցութեան վրա, որը նա ունի ամուսնական կեանքի մէջ։ Երիտասարդները ընդհանրապէս զարմանալի անհոգութեամբ և թեթեամտութեամբ են վերաբերում դէպի այս հիւանդութիւնը, որը որոշ դէպքերում նոյնչափ, եթէ ոչ աւելի, վտանգաւոր է, որչափ և սիֆիլիսը։

ԲԺՇԿ. ՎԱՅԱՆ ԱՐԺՐՈՂՆՈ

Փետրուար 1900

-այլ լըրճման գնձ քատարմ. սխառնաշնորհ գնձի
-նւորդոյց վկայատուտ պաճաղ վրամատուտ լըրճա-
լըր, ապի մամկնորճքա, 62ն մյա քոյմաշնչ, ճյլմն
-ճնրդատաւիղճ: Զնի վըճաճի մալմանտնա վնա տմ
-ճնի մ ճնաճ նւորոնմ վրամանդար սխաղմաճրնչ ճյ
-մաւիճ սլա վկայ նւորճալոյմի մն ճնաճ նւատանաւն
չո լ ճնճ լիաշնաճ/ նւորճալոյմ ճալո ճյա ճյմն նւոր
: ճալմիճի մ քաւչո, լ ճաւորմաւ, վկայ

ሀ ት ቆ ተ ሊ ት ሀ ሮ

b h

ՆՐԱ ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆԸ

(ԹԱՐԳՄ. ՉԵԽՏԵՐԻՑ)

ԱՌԱՋԱՐԱՆԻ ՓՈՒՆԵՐԷՆ

ԱՌԱՋԱԲԱՆԻ ՓՈԽԱՐԷՆ

Հայաստանի Հանրապետության Կառավարության հրամանով՝

Բոլոր գիտութիւնները քողարկուած են մնում ժողովրդի աչքից և մատչելի են միայն ժառանգէտներին: Եւ հասարակութիւնը սառնասրտութեամբ է վերաբերում դէպի հեղեւութիւնը ու իսկի ձգտում էլ չունի պատռելու այդ քողը ու մուտ գործելու մատեմատիկայի, լեզուագիտութեան, աստղաբաշխութեան, ժողովրդագիտութեան շրջանները: Բժշկական գիտութիւնը միակն է, որը միշտ շարժել է ու շարունակում է շարժել ամենքի հետաքրքրութիւնը ու զբաւել նրանց ուշադրութիւնը, ինչ աստիճանի զարգացման էլ լինէին նրանք:

Ամեն մարդ աշխատում է թափանցել բժշկական-
նութեան գաղտնիքը, ամեն մեկը պահանջում է մի-
զանից պատասխան այս հարցերին, որոնք այնքան
մօտ են նրան, թէ «ինչից է առաջացել այս ինչ հիւան-
գութիւնը և ինչպէս պէտք է պաշտպանուել նրանից»:
Եւ այդ շատ ընական է:

Առողջութիւնը մեծագոյն բարիք է, առանց որի անհնար է գիմանալ կեանքի կռում և անկարելի է կատարելագործումն, իսկ հիւանդութիւնը մի մեծ

չարիք է, որը թունաւորում է մեր գոյութիւնը և դարձնում է մեզ մի ողորմելի, թոյլ արարած:

Առողջութիւնն ու հիւանդութիւնը,—ահա մեր գոյութեան սկիզբն ու վերջը:

Ուրեմն ինչպէս ականջ չդնենք ժողովրդի աղաչանքներին, ինչպէս չբացատրենք նրան հասկանալի լեզուով բժշկականութեան գաղտնիքները: Մեր պարտքը չէ արդեօք,—մենք, որ աւելի լաւ ենք ճանաչում հասարակութեանը սպառնացող վտանգները,— խօսել նրա հետ և տալ նրան նոյն իսկ աւելի, քան նա պահանջում է:

Բայց այստեղ մենք երբեմն կանգ ենք առնում հասարակական ներատիրութեան պահանջների առաջ, որոնք լռեցնում են մեզ և ստիպում են ցաւօք արտի անձայն դիպել, ինչպէս մարդիկ տգիտութեան պատճառով վազում են դէպի այն անդունդը, որը փորել են հասարակութեան առաջ բաղմամբիւ հիւանդութիւնները:

Ինչն է գերադասելի: Սառնասրտութեամբ ականատես լինել, ինչպէս մարդիկ կորցնում են աշխարհիս ամենամեծ բարիքը—առողջութիւնը—ու լըռել, թէ ճեղքել վերջապէս կեղծ ամօթխածութեան պատը և բարձր ձայնով արտասանել «սիֆիլիս» բառը, որը մարդիկ համարել են դարձրել խայտառակութիւն բառին, ի վնաս իրանց անձին:

Սիֆիլիսից կորչում են աղամարդիկ և կանայք, երիտասարդներ և երեխաներ, նոյն իսկ ծծկեր մանուկներ, կորչում են մեծ մասամբ միայն այն պատճառով, որ սխալ գաղափար ունեն, իսկ յաճախ և ոչ մի հասկացողութիւն չունեն այդ գոռոզ թշնամու

մասին, որին չեն ճանաչում նոյն իսկ այն վայրկենին, երբ արդէն սուրը բարձրացել է գոհի գլխին:

Ամենքը գիտեն, որ սիֆիլիսը մի վերին աստիճանի վարակիչ հիւանդութիւն է: Բոլորը սարսափում են նրանից, ինչպէս կայծակից, վախում են այն ամենից, ինչ որ ամենափոքր առնչութիւն ունի այդ հիւանդութեան հետ: Նրա անունն անգամ դող է գցում շատերի սիրտը: Ոչ ոք չէ վստահանում, չենք ասում սիֆիլիսոտի (սիֆիլիս ունեցողի) հետ մի յարկի տակ ապրել կամ համբուրուել նրա հետ, այլ մինչև անգամ նրան իր տունն ընդունել, խմել միևնոյն բաժակից և նոյն իսկ նրա ձեռք սեղմել: Գան մարդիկ, որոնք սարսափահար են լինում, երբ իմանում են, որ այն անձն, որի հետ նոյն իսկ կարճ խօսակցութիւն են ունեցել, վարակուած է եղել այդ սարսափելի ախտով:

Բայց միևնոյն ժամանակ միևնոյն անձինք իւրաքանչիւր քայլափոխին հանդիպում են սիֆիլիսոտների, զրոյց են անում նրանց հետ, սեղանակից են լինում նրանց, համբուրվում են նրանց հետ, յանձնում են նրանց իրանց երեխաների կրթութիւնը և նոյն իսկ ծծկերներին ծիծ տալու հոգսը:

Ինչպէս բացատրենք այս տարօրինակ հակասութիւնը.—մի կողմից սարսափ դէպի այդ վարակիչ հիւանդութիւնը, միւս կողմից այդպիսի անվախ կերպով շփուելը վարակուածների հետ: Միակ բացատրութիւնն է. «զի ոչ գիտեն զինչ գործեն»:

Ժողովուրդը այն համոզմանն է, թէ սիֆիլիսոտի դէմքը պիտի անպատճառ ծածկուած լինի պղուկներով, իսկ քիթը պճած: Ահա թէ ինչ խախուտ նշան-

ներով է ճանաչում նա այդ հիւանդութիւնը: Քանի որ մարդու երեսը մաքուր է, իսկ քիթը փչացած չէ, ոչ որի գլխով էլ չի անցնի, թէ դա կարող է վարակուած լինել:

Չէնց սրա մէջն է չարիքը: Եթէ մարդիկ այս երկու նշաններն էլ չգիտենային, նրանք վստահութիւն չէին ունենայ որոշելու, թէ այս ինչ անձն հիւանդ է թէ առողջ և անտարբեր չէին մնայ այն դէպքերում, երբ ամենամեծ զգուշութիւն պէտք է գործ դնէին նրանք: Իսկ այժմ... այժմ մենք բոլորովին հանգիստ սրտով վարձում ենք ու տուն բերում խոհարար, աղախին, դայակ, միայն թէ նրանց տեսքով առողջ ու կայտառ լինէին, միայն թէ նրանց երեսի վրա պզուկներ ու բծեր չլինեն, ոչ էլ քիթը ալակերպուած: Դայակը պետի խնամի ձեր երեխաներին, գրկի, համբուրի նրանց, ծծմայրը պիտի ծիծ տայ... և մի գեղեցիկ օր դուք սարսափահար էք լինում իմանալով, որ ձեր երեխան վարակուել է սիֆիլիսով այդ առերես առողջ, ծաղկափթիթ աղախնուց կամ ծծմորից: Եթէ այդպիսի դէպքեր էլի քիչ են իմացում, դրա պատճառն այն է, որ ծնողները խնամքով ծածկում են իրանց գլխին եկած ցաւը:

Բայց մի հայեացք դէք այն շրջանի վրա, որտեղ սիֆիլիսին վատ ցաւ են ասում, բանուոր դասակարգի շրջանը և գիշերային ապաստարանները, որտեղ հաւաքում են անտուն, անտէր ողորմելիներ և իրար վրա թափած քնում: Դուք կտարտափէք սիֆիլիսի այն անհուն ու աննոր ծովից, որի մէջ ընկղմուած է ամբոխը:

Եւ այս հիւանդների մէջ դուք կգտնէք մշակներ, ծառաներ, հացթուխներ, խոհարարներ, խոհարարուհիներ, խանութի աշակերտներ, աղախիներ, ծծմայրներ, ծաղիկ ծախող աղջիկներ... ամեն դասակարգի և ամեն արհեստի մարդիկ:

Ահա մի ջահէլ, առերես փայլուն առողջութեան պէր աղջիկ: Նա դիմել է մեզ մի ինչ որ թուութեան դէմ ճար խնդրելու: Ջննելով տեսնում ենք, որ այդ աղջիկը սիֆիլիսի այն շրջանի մէջն է, որ կարող է վարակել ուրիշներին մի համայրի, մի սրբիչի, մի ամանի և զանազան ուրիշ իրերի միջոցով:

— Ի՞նչ է ձեր պարապմունքը, հարցնում էք նրան: — Ես աղախին եմ այս ինչ տան մէջ:

— Այնտեղ երեխաներ կան:

— Կան:

— Դուք նրանց խնամում էք:

— Այո, հարկ է լինում կերակրել ու քուն դնել:

Դուք աշխատում էք համոզել այդ աղջկան, որ հիւանդանոց մտնի, բացատրում էք թէ ինչ յանցանք է գուցէ արդէն գործել, եթէ վարակել է երեխաներին: Լաւ է, եթէ համոզուի ու պառկի հիւանդանոցում, բայց դժբախտաբար նրանք մեծ մասամբ մերժում են և խնդրում են, որ իրանց ոտի վրա բռնէք:

Ահա մի ուրիշ կին, երեխան գրկին: Սա նոյնպէս հիւանդութեան վարակիչ շրջանումն է գտնուած: Երեխան արդէն վարակուած է: Հարց ու փորձից գուրս է գալիս, որ նա հարկանների երեխաներին էլ է ծիծ տալիս, իսկ հարկան կանայք նրա երեխային, երբ ինքը զրազուած է լինում: Քերել էք տալիս այդ երեխաներին և տեսնում էք, որ բոլորն էլ հիւանդ են:

Այսպիսի օրինակներ հարիւրներով, հազարներով կան և, չնայելով կառավարութեան ձեռք առած միջոցներին, սիֆիլիսը շարունակում է տարածուել և զոհեր տանել:

Եւ այդ բոլորի պատճառն այն է, որ ժողովուրդը ծանօթ չէ թշնամուն և հետեւաբար անկարող է պաշտպանել իր անձը նրա հարուածներից, քանի որ չգիտէ, թէ որ կողմից է սպառնում նրան թշնամին: Եւ մարդիկ ամենամեծ ճանապարհներով վարակում են այս սարսափելի ախտով, որ ոչ ոքի չէ խնայում: Նա առանց դժուարութեան մտնում է ընտանիքի մէջ և թունաւորում նրա բոլոր անդամներին, երեսներինց սկսած մինչև ծերերը:

Ինֆլուէնցայի, դիֆտերիաի, ծաղիկի, խոլերայի համաճարակները մեծ իրարանցում են գցում հասարակութեան մէջ: Բոլոր թերթերը զբաղւում են հիւանդացման դէպքերը արձանագրելով, լցուած են խրատներով հիւանդութեան դէմ, խորհուրդներով վարակումից պաշտպանուելու համար... միայն սիֆիլիսի մասին ոչ ոք չէ խօսում և նրանով զբաղւում են միայն բժշկական թերթերը: Այսպիսով այս ահուկի ճիւղի մասին ունեցած տեղեկութիւնները մնում են փակուած բժիշկների նեղ շրջանում:

Բայց բժիշկները պիտի խօսեն, անդադար խօսեն այդ ախտի մասին, պիտի ծանօթացնեն հասարակութիւնը նրա արտաքին արտայայտութիւնների, նրա գործած չարիքների, նրա իսկութեան հետ: Նրանք պիտի անդադար լարուած պահեն ծնողների ուշադրութիւնը, պիտի զգուշացնեն նրանց այդ հիւանդութեան դէմ և հրաւիրեն իրանց սրբազան

պարտքը կատարելու դէպի իրանց անձը, իրանց ընտանիքը, իրանց անմեղ զաւակները:

Չառ կարելի է, որ զրոյցները այսպիսի մի փափուկ խնդրի մասին մեր համեստ ընթերցող կանանց սրտով չեն լինի և կհարուածեն նրանց կեղծ ամօթ-խածուլութիւնը: Բայց արդեօք աւելի արդար և աւելի մարդասիրական գործ չէ—զոհել մի քանի հարիւր, թէկուզ հէնց հազար մարդկանց անտեղի ամօթխածութիւնը, սիֆիլիսի ճանկերինց հէնց մի մարդու միայն փրկելու համար:

«Վեներական թոյնի աւերիչ զօրութիւնը աւելի մեծ է, քան թէ միւս բոլոր, նոյն իսկ մահաբեր, թոյներինը», ասում է հռչակաւոր Հուֆեյանդը: Թունաւորելով կեանքի աղբիւրը, նա հարուածում է, քայքայում փոքրիկ էակի կազմուածքը հէնց սաղմային զրութեան մէջ և այսպիսով իր սարսափելի կնիքը դնում է յետագայ սերնդի ճակատին: Նա պղծում է սիրոյ սրբազան զգացմունքը, քանդում է ընտանեկան կեանքի մեղմ երջանկութիւնը, խզում է ծնողների ու զաւակների, մարդու ու կնոջ միջի բարոյական կապերը և յաճախ պատճառ է դառնում խոր ողբերգական զրութիւնների:

զգացում է մի փոքրիկ, քարճիկի նման, կարծրութիւն, որը կոչւում է սկլերոզ: Ահա այս ժամանակամիջոցը—թոյնի ներս մտնելու ընդմիջում մինչև կարծրութեան երևալը—կազմում է հիւանդութեան ծածկաքայլ շրջանը, որը կոչւում է պատրաստողական կամ խմորման շրջան:

ԱՌԱՋԻՆ ՉՐՋԱՆ

Այսպէս խմորման շրջանի վերջում կաշու տակ մի կարծրութիւն է գոյանում: Այս սկլերոզը կամաց-կամաց մեծանում է, նրան ծածկող կաշու կեղևը բարակում է ու մաշում, թողնելով մի քերծուածք (կամ փոսիկ), որը վերջի վերջոյ դառնում է կարծր կամ կոշտատակ խոց: Այս է կոշտ կամ կարծր շանկրը (շարկեղը*):

Մեծ մասամբ այդ խոցը լինում է կորած կամ ձուած (օվայ): Նրա շրթերը (կրաղները) կարծր են, և կպած յատակին ու սն պոկուած, ինչպէս միւս խոցերի կրաղներն են: Մի ուրիշ նշանն էլ այն է, որ այդ կրաղները յանկարծ չեն բարձրանում յատակի մակերևոյթից, այլ աննկատելի կերպով հալասարում են նրան: Ցատակը հարթ է և իւղածածկ**):

Չանկրը մնում է երեքից մինչև վեց շաբաթ,

*) երբեմն առաջ խոցն է բացւում, յետոյ տակը սկլերոզը գոյանում:

**) Գակուղ շանկրից զանազանելու նշանները տես. կակուղ շանկր:

որից յետոյ սկսում է կորցնել իրան բնորոշ հում մօր գոյնը և այնուհետև սկսում է արագ առողջանալ: Կամաց-կամաց խոցը կրաղներից լցւում է, դնալով փոքրանում է և բոլորովին անհետանում:

Բացի կարծր խոցը, սիֆիլիսի թոյնը այս շրջանում ունի և մի ուրիշ արտայայտութիւն. —այդ թաւազեղծերի հիւանդացումն է:

Խոցը երեւալու մօտաւորապէս երկրորդ շաբաթուայ վերջում անոկների աւալին կծիկները կոշտանում են ու մեծանում եւ այնուամենայնիւ համարեա բոլորովին չեն ցաւում: Ամենից առաջ բռնւում են այն գեղձերը, որոնք մօտ են կարծր շանկրին, յետոյ սկսում են բորբոքուել աւելի հեռաւորները:

Կարծր շանկրը ու թաւալին կծիկները մէջ տեղի ունեցած փոփոխութիւնները սիֆիլիսի առաջին շրջանի միակ երեւոյթներն են:

Այս հիւանդական արտայայտութիւնները կարծես սպառում են սիֆիլիսական թոյնի ոյժը և մօտաւորապէս վից, եօթը շաբաթ շարունակ ոչ մի նոր երևոյթ չէ նկատւում: Բայց այս քանի շաբաթներից յետոյ, յանկարծ մաշկի ու յուշաթաղանթների վրա երևում են զանազան տեսակ ցաներ (դուրս տուածներ—сыпи):

Այդ ցոյց է տալիս, որ սիֆիլիսի թոյնը այս 6—7 շաբաթների ընթացքում չէր ոչնչացած, այլ շարունակում էր թունաւորել կազմուածքը, միայն այդ ներդրածութիւնը թաղնուած էր մնացած, ինչպէս թագնուած էր սկզբում, վարակման ընդմիջում մինչև շանկրի երևալը:

Այս 6—7 շաբաթուայ ժամանակամիջոցը, երբ թոյնը կարծես քնած է, կազմում է սիֆիլիսի երկրորդ գաղտնի կամ երկրորդ խմորման շրջանը։ Սակայն եթէ ուշադրութիւնով դիտենք այս երկու գաղտնի շրջանները, մեծ տարբերութիւն կը գտնենք նրանց մէջ։

Առաջին խմորման շրջանում թոյնը, այսպէս ասած, տեղային ազդեցութիւն ունէր, այսինքն նրա ներգործութիւնը սահմանափակուած էր մարմնի այն կէտով, որտեղից նա ներս էր մտել։ Հիւանդի կազմուածքը դեռ ամբողջովին չէր ենթարկուած թոյնի ազդեցութեանը ու հիւանդը իսկի չէր էլ կասկածում, թէ ինչ անբախտութիւն է սկսել իր գլխին։ Երկրորդ շրջանում թոյնի ազդեցութիւնը նոյնպէս ծածուկ է, բայց տարածուած է ամբողջ կազմուածքի վրա։ Այդ ազդեցութիւնը ընդհանուր է և չէ կարող աննկատելի մնալ ոչ շրջապատողներին և ոչ իրան—հիւանդին։ Եւ, ճշմարիտ որ, այս երկրորդ գաղտնի շրջանում հիւանդի ինքնագգացումն (самоувствіе) սաստիկ վատանում է, սկսում են գլխացաւեր, որոնք սաստիկ տանջում են նրան գիշերները ու խլում են նրանից քունը։ Հիւանդը զգում է ընդհանուր թուլութիւն, անտարբեր է դառնում դէպի ամեն ինչ, նրա ակտիւութիւնը կամ բոլորովին կորչում է, կամ ընդհակառակը գայլի ակտիւութիւն է դառնում։ Համարեա բոլոր հիւանդները սաստիկ ջարդուածք ունեն (խուլ ցաւեր—ломотья) թեքի ու ոտերի ոսկորների մէջ։ Այս ցաւերը սաստկանում են գիշերները ու տանջում հիւանդին։ Երբեմն այս երեւոյթներին միանում

են գլխի պտոյտ գալը (головокружение), սրտի բաբախումն, հոգեկան ճնշումն։ Վերջապէս հիւանդը սկսում է ջերմել ու մի քանի օրից յետոյ մարմնի վրա, գլխաւորապէս իրանի վրա (туловище) երևում է սիֆիլիսական ցանը (сыпь)։

Այս բոլորից սկսած հիւանդը մանում է հիւանդութեան մի նոր շրջան, որը կոչւում է սիֆիլիսի երկրորդ շրջան։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԶՐՋԱՆ

Այս շրջանը, որը յայտնի է նոյնպէս կոնդիլոմական շրջան անունով, սկսում է մաշկի եւ յուշաթաղանթների հիւանդութիւններով։ Այս երեւոյթները աւերիչ (կերիչ) քնաւորութիւն չունեն։ Մի քանի ժամանակից յետոյ թէ մաշկը և թէ թաղանթները վերքոյնում են իրանց առաջուայ գոյնը ու տեսքը և այդ բծերից ու կեղերից (plaques) համարեա ոչ մի հետք չէ մնում։ Սիֆիլիսի այս շրջանը այնքան բնորոշ նշաններ ունի, որ բոլորովին դժուար չէ ճանաչել նրան։ Հէնց մէկն այն, որ հիւանդութիւնը կենդրոնացած է մնում մաշկի ու յուշաթաղանթների վրա և չէ տարածուած ոչ ոսկորների, ոչ յօդերի և ոչ ներքին գործարանների վրա։ Բնորոշ է նոյնպէս և այն հանգամանքը, որ հիւանդը քոր չունի։ Ահա մի մարդ, որի մարմինը ծածկուած է բազմաթիւ ցաներով, բըշտիկներով, պղուկներով և որը իսկի քոր էլ չունի։

Վստահ կարելի ասել, որ չկայ ուրիշ ոչ մի կաշու հիւանդութիւն, ոչ մի ցան, որը բոր չգար: Այս հիւանդութեան դուրս տուածի զոյնն էլ բնորոշ է,—նա մուգ-կարմիր է և դրանով լաւ ջովում է կաշու հասարակ (մի որեւէ գրգռումից առաջ եկած) կարմրութիւնից:

Եթէ լաւ դիտենք այս կարմրութիւնը, կտեսնենք, որ նա միւս պղուկների կարմրութեան պէս կամաց-կամաց աննկատելի կերպով չէ անցնում առողջ կաշու զոյնին, այլ մնում է խիստ սահմանուած եւ նրա եզրերը (կրաղները) իրանց գոյնով պարզ որոշւում են, կազմելով մի լաւ սահմանուած բիծ:

Սիֆիլիսական ցանները սիֆիլիդ անունն են կրում: Սիֆիլիդներից երկրորդ շրջանին յատուկ են հետեւեալները.

1. Վարդացան կամ սիֆիլիսական կեղծ կարմրուկ կամ բծաւոր սիֆիլիդ (բոդէօլ):

Այս ցանը, որը երկրորդ շրջանի սկսուելու նշանն է, երեւում է առաջ կողքերի վրա, փորին, բազուկների և ոտների ներքին մասերում, իսկ յետոյ կամաց-կամաց տարածւում է կրծքի ու երբեմն էլ ոտերի վրա: Սրանք մանր քորոցի գլխի, կամ ոսպի, կամ կորեկի մեծութեան բծիկներ են, որոնք յիշեցնում են լուի կծածը: Այս դուրս տուածը մնում է 2—3 շաբաթ, յետոյ կորչում է կամ բոլորովին հետք չթողնելով, կամ թողնելով մուգ, հաղիւ նշմարելի բծեր (пятна):

2. Սիֆիլիսական հանգոյցներ կամ պղուկներ (պապուլներ), որոնք առանձին ձևի մուգ-կարմիր բծիկներ են:

Նրանք հասնում են կտաւատի, կամ կորեկի, կամ ձաւարահատի մեծութեան, նկատելի կերպով դուրս են ցցուած մաշկի մակերևոյթի վրա: Նրանք զարդանում

են կամ վարդացանի հետ միասին, կամ նրանից անմիջապէս յետոյ: Բացի մարմնից ու անդամներից, նրանք դուրս են տալիս նաև գլխի վրա այն դէի ուղղութեամբ, որը բաժանում է անմաղ մասը մաղածածկ մասից: Ցետոյ երևում են շրթունքների երկու անկիւններում, իսկ աւելի ուշ—ոտերի տակը և ձեռների ակերում: Յիշած տեղերում պապուլները առհասարակ չոր են լինում, բայց երբեմն սկսում են ջրջրոտել և դառնում են թաց կամ ջրջրոտ պապուլներ, որոնք ահագին դեր են խաղում վարակումն տարածելու գործում, որովհետեւ նրանց արտադրած հեղուկը ամենազօրեղ վարակիչ յատկութիւն ունի: Պապուլները ջրջրոտում են այն տեղերում, որտեղ մաշկը ծալքեր է կազմում—քսուկուց: Այսպէս, ջրջրոտ պղուկները լինում են կնոջ կամ գէր տղամարդու ծծերի տակ, սրբանի շուրջը, արտաքին սեռական գործարանների վրա եայն: Նրանք երբեմն մեծ տանջանքներ են պատճառում հիւանդին, յաճախ մինչև անգամ քայլելն էլ են արգելում:

Պապուլները մի քանի ժամանակից յետոյ սկզբում են կամաց-կամաց թարախակալել ու դառնում են

3. Թարախակալողիկներ կամ բշտիկներ:

Սրանց միջի նիւթը ժամանակի ընթացքում չորանում է, մակերևոյթը (երեսը) ծածկւում է դեղին կամ մուգ կեղևով (корка): Այս սիֆիլիդի երևալը աւելի ծանր երևոյթ է, քան առաջ նկարագրուած երկու տեսակներինը: Բացի այն, որ նա աւելի դժուար է բժշկւում, նրա երևալը ցոյց է տալիս, որ հիւանդը թոյլ կազմուածք ունի և որ սիֆիլիսի թոյնը պարարտ հող է դաել իր զարգացման համար:

Սրանով վերջանում է երկրորդ շրջանի մաշկային հիւանդութիւնները:

Բայց մենք ասացինք, որ յուշաթաղանթներն էլ, այսինքն ներսի մաշկն էլ (բերանի, քթի, բզի կողորդի, թաղանթները) նոյնպէս հարուածւում են: Նրանց վրայ դուրս են գալիս պապուլներ,

որոնք այստեղ երևում են իբրև գորշագոյն ջրջրոս փառեր: Այս պապուլները յակումն ունեն խոցաւորութիւն: Նրանք ամենից յաճախ նկատուում են պոռոշների, լեզուի վրա, առ հասարակ բերանի խորշումը և յաճախ ծխելու և խմիչքների գործածութեան հետեանքն են: Երբեմն այս պապուլները ոչ մի նեղութիւն չեն տալիս հիւանդին և աննկատելի կերպով են անցնում, բայց երբեմն էլ թեթեւ ցաւ են պատճառում ուտելիս կամ խմելիս: Վարակումն տարածելու տեսակէտից նրանք ահագին դեր են խաղում: Նրանցից թոյնը անցնում է թուրի մէջ, որի միջոցով շրջապատողները կարող են վարակուել, ինչպէս կտեսնենք յետոյ:

Երբեմն երկրորդ շրջանում առաջ են գալիս մազերի արագ թափումն և եղունգների փշանումն,— երեոյթներ, որոնք յուսահատութեան են հասցնում հիւանդներին: Այս երեոյթների պատճառը գտնուում է օրգանիզմի սնունդի նուազման և առհասարակ սիֆիլիսի թոյնի քանդիչ գորութեան մէջ: Սակայն նպատակայարմար ու կանոնաւոր բժշկութիւնով այս բոլորն անցնում է.— եղունգները վերստին իրանց բնական գոյնն են ստանում ու մազերը նորից բուսնում են:

Սիֆիլիսի երկրորդ շրջանը շատ երկար է տևում: Եթէ բժշկութիւնը արմատական է եղած, նա տևում է 2—3 տարի, հակառակ դէպքում 7—10 տարի, որից յետոյ սիֆիլիսը մանում է իր երրորդ կամ ուռոյցքային շրջանը:

ԵՐՐՈՐԴ ԿԱՄ ԳՈՒՄՄԱՅԻՆ (ՈՒՌՈՅՅՔԱՅԻՆ) ՉՐՋԱՆ

Սիֆիլիսի այս շրջանը երկու նախընթաց (առաջին և երկրորդ շրջաններից) տարբերում է հետեւալ երկու հիմնական յատկութիւններով (գծերով).

1. Առաջին եւ երկրորդ շրջաններում հիւանդական երեւոյթները բոլորը զօրեղ վարակիչ հիւթեր էին արտադրում (կարծր շանկերի թարախը, սիֆիլիդների արտադրութիւնները) եւ հիւանդը հեշտութեամբ կարող էր վարակել շրջապատողներին: Երրորդում հիւանդը անվնաս է դառնում: Ինչի, որովհետեւ այդ շրջանում սիֆիլիսի թոյնը կորցրել է արդէն իր վարակող գորութիւնը եւ խոցերի թարախը ու արտադրութիւնը միանգամայն ախտագերծ են դարձել: Այսպիսով հիւանդութիւնը այլ եւս չէ փոխանցում, ոչ էլ անցնում է ժառանգապէս յետագայ սերունդին:

2. Միւս հիմնական տարբերութիւնը այն է, որ առաջին երկու շրջաններում հիւանդութիւնը հարուածում է միմիայն մաշկը եւ թաղանթները, այն էլ թեթեւ կերպով, այն ինչ երրորդում հիւանդութիւնը աւելի խոր է թափանցում կազմուածքի մէջ, քայքայում է նրան, չինայելով ոչ մի գործարան, ոչ մի հիւստածք: Սիֆիլիսի երրորդ շրջանը կոչւում է նոյնպէս գումմային այն պատճառով, որ այդ շրջանում դուրս են գալիս մարմնի զանազան մասերի վրա գումմա անուանուած ուռոյցքները:

Գումման գոյանում է ամեն տեղ, թէ մաշկի,

Թէ ճարպային շերտի և Թէ ներքին գործարանները մէջ: Նա ուռոյցների նման կամաց-կամաց է զարգանում: Սկզբում մինչև անգամ դժուար է շօշափում նրան և ծածկող մաշկը իր բնական գոյնը չէ կորցրած: Բայց գնալով ուռոյցքը մեծանում է, դուրս է ցցւում շրջապատող մակերևոյթից, յետոյ վրայի մաշկը կարմրում է, բարակում: Գումմայի վախճանը երկու տեսակ է լինում. — կամ նա մնում է մի որոշ ժամանակ և յետոյ սկսում է կամաց-կամաց քաշուել, թողնելով իր տեղը միայն *պճումն* (փոսիկ), կամ սկսում է փտել և քայքայուել: Փտումն սկսում է ուռոյցքի կենդրոնից: Կարմրած մաշկը աւելի և աւելի բարականում է, մինչև որ կենդրոնում ծակ է բացւում, որի միջից և դուրս են գալիս ուռոյցքի քայքայուած մասնիկները: Մաշկը գնալով աւելի ևս խոցանում է (բացւում է) և բանը վերջանում է նրանով, որ վերջապէս գումմայի տեղը զարգանում է բնորոշ սիֆիլիսական խոցը: Եթէ յիշենք, որ չկայ ոչ մի գործարան, որը ազատ մնար գումմայից, որ այս վերջինը կարող է գոյանալ Թէ լեարդի մէջ, Թէ ուղեղում, Թէ սրտում, Թէ թոքերում, Թէ մաշկի և ճարպային շերտում, Թէ Թոքերում, Թէ մաշկի և ճարպային շերտի (подкожн. клет.) մէջ, այն ժամանակ կհասկանանք, Թէ որչափ աւելի խոր է հարուածած այս շրջանում հիւանդի ամբողջ կազմուածքը, համեմատաբար երկու նախընթաց շրջանների հետ:

Այժմ նկարագրենք մի առ մի այն փոփոխութիւնները, որոնք այս շրջանում տեղի են ունենում մաշկի, յուշաթաղանթների, ոսկորների և ներքին գործարանների մէջ:

ՄԵԶԿԻ ՍԻՖԻԼԻԿԸ լինում են *բլրածել եւ ուռոյցքային կամ գումմային*:

Բլրածել սիֆիլիզը պատկանում է երրորդ շրջանի նախնական երեոյթների և կայանում է նրանում, որ մաշկի երեսին կամ նրա խորքում դոյանում են կծիկներ (հանդոյներ) կորեկի հատիկից սկսած մինչև ձաւարահատիկի մեծութիւն: Նրանք կա՛մ քաշւում են և ոչ մի հետք չեն թողնում, կամ քայքայւում են և դառնում են *վաշկային խոցեր*:

Գումմային սիֆիլիզը յունական ընկոյզի մեծ ութեան մի ուռոյցք է, որը զարգանում է մաշկի վրա: Այս գումմայի վախճանը նոյնն է, ինչ որ նախընթաց սիֆիլիզինը, այսինքն կամ քաշւում է անհետանում, կամ փտում է և դառնում խոց, որը չափազանց դժուար է առողջանում: Այս գումմաների սիրած տեղերն են. — ծունկը, ճակատը, ծոծրակը, երեսը:

ՅՈՒԶԱԹԱՅՆԱԹԱՅԵՐԻ վրա նոյնպէս կարող են ուռոյցքներ դուրս գալ, միայն սրանք զանազանում են մաշկային ուռոյցքներից իրանց փոքրութիւնով և նրանով, որ չափազանց արագ խոցեր են դառնում: Այս ուռոյցքները դուրս են գալիս *գլխատորապէս քթի թաղանթի եւ ոսկրէ քիմքի վրա*:

Սրանք, ճշմարիտ որ, սիֆիլիսի ամենատաժանելի երեոյթները կարող են համարուել: Քթի խորշերի խոցանումն (изъязвление) շուտով առաջ է բերում թաւախային արտադրութիւն, որը երբեմն չափազանց վատ հոտ է տարածում: Գնալով խոցանումն սաստկանում է, քթի ոսկրները փաւում են, քթի միջապատը ծակւում է, քիթը պճւում է և հիւանդի դէմքը կարող է այնպէս այլանդակուել, որ շրջապատողները չեն կարող առանց զգուանքի նայիլ:

Քիմքից խոցի բորբոքումը անցնում է ոսկորին, որը վերջ ի վերջոյ բոլորովին փտում է: Այսպիսով ծակ է բացւում բերանի և քթի խորշերի մէջ և այդ

ծափով ջրի կերակուրները հեշտութեամբ անցնում են քիթը և քթի ծակերից դուրս թափուում, իսկ խօսակցութիւնը համարեա անհասկանալի է դառնում:

Երրորդ շրջանում չափազանց խոր հարուածում են նաեւ կմախքի ոսկորները: Բորբորումն սկսւում է վերնոսկրից (на верхнюю — ոսկրամաշկ), որից ինքը ոսկորը փտում է և քայքայւում: Այսպիսով ստացւում է ոսկրացաւ: Երբեմն ոսկորներից բորբորումն ընկնում է յօդերը, որից առաջանում է անդամների անշարժութիւն:

Յետոյ սկսւում է ներքին գործարանների հիւանդացումն: Մենք արդէն յայտնել ենք, որ չկայ ոչ մի գործարան, որը ապահովուած լինէր սիֆիլիսի հարուածներից: Սիֆիլիսոտ հոգի վրա (այսինքն այդ թոյնով վարակուած անձի վրա) զարգանում են թոքախտ, ստամոքսի և աղիքների, լեւալդի, սրտի և ներզարին հիւանդութիւններ: Այս վերջինները զարգանում են գլխաւորապէս հիւանդութեան վերջին շրջանում և արտայայտւում են գլխացաւերով, ներզարին ցաւերով (неврология), կաթուածներով, մինչև անգամ խելագարութիւնով:

ՀԻՄՆՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՅԷՐ

Սիֆիլիսի ընթացքը բոլոր հիւանդների վրա միատեսակ չէ լինում: Մէկի վրա կազմուածքի թունաւորման արտայայտութիւնները աւելի սրընթաց են լինում և աւելի կործանիչ, քան միւսի: Այս տեսակէտից մեծ դեր է խաղում հասակը, որովհետեւ

քանի հիւանդը ջահիլ է, այնքան աւելի մեծ է նրա օրգանիզմի (կազմուածքի) դիմացկանութիւնը: Եւ, ճշմարիտ որ, ամենից շատ աւերիչ ազդեցութիւն ունի սիֆիլիսը ծերերի, վատ սնունդ ունեցողների, ուժասպառ եղածների վրա, նոյնպէս և նրանց, որոնք միաժամանակ ուրիշ երկարատեւ (хронический) հիւանդութիւններ էլ ունեն:

Վերին աստիճանի կարմոր դեր են խաղում նաև առողջապահական պայմանները: Խոնարակաւարան, ֆիզիքական և մտաւոր յոգնածութիւն, ոգելից խմիչքների չափազանց գործածութիւն, անկանոնութիւն ուտելիքի մէջ, սեռական յարաբերութիւնների չափազանցումն, — այս բոլորը հիւանդութեան ծանր ընթացքի և դժուար առողջանալու գլխաւոր պատճառներն են: Որոշ չափով ազդում է նոյնպէս կլիման: Նկատուած է, որ սիֆիլիսը շատ աւելի աննպաստ ընթացք ունի չափազանց ցուրտ և չափազանց շոք երկրներում, քան բարեխառն կլիմայում:

Ահա այս է չբժշկուած սիֆիլիսի արտայայտութիւնները և ընթացքը:

Բժշկութիւնը հիմնովին փոխում է ոչ միայն հիւանդութեան պատկերը, այլ եւ նրա ընթացքը: Բժշկութեան ազդեցութեան ներքոյ սիֆիլիսի թոյնի աւերիչ գորութիւնը շատ մեղմանում է, երրորդ շրջանի շատ ծանր երեւոյթներ բոլորովին երեւան չեն գալիս եւ երբեմն սիֆիլիսը կորչում է առանց հետքի:

ՅՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԺԱՌԱՆԳԱՅ Ն ՍԻՖԻԼԻՍ

Այսպէս քայլ առ քայլ հետեւելով սիֆիլիսական թոյնի ներգործութեանը, մեր մարմնի մէջ մտնելու ընդհանուր սկսած մինչև նրա վերջը, մենք տեսանք, որ նա չէ խնայում ոչ մի գործարան, ոչ մի հիւսուածք:

Սկսելով իր աւերման գործը մաշկից և մաղասային թաղանթներից, սիֆիլիսը կամաց-կամաց իր աւերիչ ոյժը դարձնում է մարմնի խորքերում թափնուած գործարանների, այն է ուղեղի, յօդերի, վերնոսկրի և վերջապէս ոսկրների վրա:

Այսպիսի մի խորագոյն փոփոխութիւն, որին ենթարկւում է մարդուս ամբողջ կազմուածքը, չէ կարող առանց ազդեցութեան մնալ այնպիսի աղտերի վրա, ինչպէս են. բեղմնաւորումն, յղութիւնը և ծնունդը: Կար ժամանակ, երբ շատերը մինչև անգամ կարծում էին, թէ սիֆիլիսոտ կանայք անկարող են բեղմնաւորուելու (յղանալու):

Երանի թէ այդ ճշմարիտ լինէր. ցաւակցարար այդ կարծիքը սխալ է: Անհամար դիտումներ ապացուցել են, որ այդ թոյնով վարակուած կիներ ոչ միայն ընդունակ է յղանալու, այլ նաև կարող է կենդանի զաւակ ծնել: Բայց այդպիսիների ոչ յղութիւնը, ոչ ծնունդն այնպէս չեն ընթանում, ինչպէս առողջ կնոջը:

Նախ որ սիֆիլիսոտ յղի կիներ ենթակայ է մի շարք հիւանդական երևոյթների, որոնցից ազատ է առողջը և երկրորդ, որ նա առաջին տարիները շարունակ վիժում է յղութեան շորքերով և հինգերորդ ամիսներում, իսկ այնուհետև, թէև ծնում էլ է

կենդանի երեխաներ, բայց ծնում է ժամանակից վաղ եօթ-ութերորդ ամիսների մէջ (դեռահաս ծնունդ):

Քանի երկար ժամանակ է անցել վարակումից մինչև բեղմնաւորման ընթացքն, այնքան աւելի բնական ընթացք է ստանում յղութիւնը: Վերջապէս, մի քանի տարուց յետոյ հասնում է այնպիսի ժամանակ, երբ վաղաժամ բերքը տեղի է տալիս բնական և ինքնաժամանակեայ ծննդի:

ԽՆՉՊԷՍ Է ԱԶԴՈՒՄ ԾՆՈՂՆԵՐԻ ՍԻՖԻԼԻՍԸ
ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՎՐԱ:

Նոյն իսկ ժամանակին (ինն ամսուայ) ծնած երեխաները չափազանց թուլակազմ, նիհար են լինում և յաճախ կրում են իրանց վրա սարսափելի հիւանդութեան հետքերը:

Ճէնց սրանց համար է ստած թէ «երեխաները պատժւում են իրանց ծնողների յանցանքի համար»: Նրանք կամ ոչնչանում են մօր արգանդի մէջ. կամ մեռած են գուրս գալիս լոյս աշխարհ, կամ ծնւում են թէև կենդանի, բայց ենթարկւում են ժառանգական սիֆիլիսի բոլոր ծանր հետեւանքներին:

Միակ միւլթարութիւնն այն է, որ ժամանակի ընթացքում ժառանգական սիֆիլիսը աւելի թոյլ կերպով է փոխադրւում և յաճախ մի շարք վիժումներից ու վաղաժամ բերքերից յետոյ, ծնւում են բոլորովին առողջ զաւակներ:

Հասկանալի է, որ ծնողների սիֆիլիսը ամեն

չըջաններում էլ վտանգաւոր չէ ժառանգները համար: Այսպէս էլ պէտք է լինէր, քանի որ գիտենք, որ սիֆիլիսը ամեն շրջանում էլ հաւասար չափով վա-
րակիչ չէ:

Ինչպէս վերեւ յիշեցինք, սիֆիլիսը երրորդ շրջանում կորցնում է իր վարակիչ զօրութիւնը, դրա հետ միասին կորչում է նոյնպէս նրա փո-
խանցումն ժառանգներին:

Ընդհակառակը, երկրորդ շրջանը վերին աստիճանի նպաստաւոր ժամանակ է այս ծա-
նրը հիւանդութեան ժառանգաբար փոխանցման համար:

Այս բոլորը չափազանց կարեւոր փաստեր են, որովհետեւ սիֆիլիսոտը այս օրէնքներով պիտի դե-
կլարուի, երբ կցանկանայ որոշել այն ծանր խն-
դիրը, թէ նա իրաւունք ունի արդեօք ամուսնանա-
լու, թէ ոչ:

Պէտք է ուշադրութիւն դարձնել նոյնպէս հե-
տեւալ հանգամանքի վրա:

Հարկ չկայ, որ ծնողները երկուսն էլ հիւանդ լի-
նեն արգանդի դաւակին վարակելու համար: Բաւական է, որ միայն հայրը կամ մայրը ունենայ կամ ունեցած է, որ միայն հայրը հիւանդութիւնը *): Սակայն այստեղ մի հան-
գամանք կայ, որը պէտք է ի նկատի ունենալ: Տղա-
մարդը, երկրորդ շրջանը վերջանալուց յետոյ, այսինքն մարդը, երկրորդ շրջանը վերջանալուց յետոյ, այսինքն հիւանդանալուց մի քանի տարի անց, ընդունակ է դառնում արդէն բոլորովին առողջ սերունդ տալ, այն

*) Եթէ ամուսիններից մէկը, օրինակ տղամարդը, սիֆի-
լիս է ստացած եղել ամուսնութիւնից առաջ և ամուսնացել է միայն երրորդ շրջանում (երբ նա արդէն անվնաս է դառնում) հասկանալի է, որ նա չէ կարող վարակել իր կնոջը և սա առողջ կմնայ:

ինչ կինը այդ շրջանից յետոյ էլ, երկար տարիների ընթացքում, չէ դադարում հիւանդոտ երեխաներ ծնել: Թէկուզ նա արդէն բոլորովին անվնաս դառած լինէր շրջապատողների և նոյն իսկ իր առողջ ամուսնու հա-
մար, այնու ամենայնիւ նա դեռ տասը և տեղի տարի-
ներ կրում է իր մէջ սիֆիլիսական թոյնը, որից կոր-
չում են ամբողջ սերունդներ:

ՈՐՈՇՔ ԵՆ ԺԱՌԱՆԳԱԿԱՆ ՍԻՖԻԼԻՍԻ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒ- ԹԻՒՆՆԵՐԸ

Համարեա նոյնը, ինչ որ հասակաւորինք: Երե-
խայի մաշկը, թաղանթները, մազերը, եղունգները,
նեքքին գործարանները և ներդային համակերպու-
թիւնը, ամեն ինչ նոյն կերպով է հիւանդանում:

Սակայն, եթէ հիւանդութեան նշանները նոյնն
են, նրա ընթացքը չէ որոշողին տարբեր է:

Մինչդեռ հասանելւորների մէջ սիֆիլիսից
մեռնելը բացառական երեւոյթ է, սիֆիլիսով
հարուածուած երեխաները մահանում են շատ
շուտով ծնունդից յետոյ:

Երբեմն (և այդ մի հագուստաւոր երեւոյթ է) երեխաները շնորհիւ բժշկական օգնութեան պատա-
հաբար լաւ են տանում սիֆիլիսի առաջին հարուած-
ները, սակայն այդպիսիների օրերը այնուամենայնիւ
համրած են: Կանցնի մի քանի ժամանակ և այս անո-
ղոք ախտը նորից լոյս կընկնի, կամ ուղեղային կամ
ներքին գործարանների հիւանդութեան ձեւով ու խեղճ,

անմեղ արարածը կմարտիրոսանայ սարսափելի տանջանքների մէջ մատաղ հասակում:

Իսկ եթէ ժառանգական սիֆիլիսով ախտաւորուած երեխան պատահմամբ հասնի էլ պատանեկութեան, նա հազիւ թէ կարող կլինի առանց աթիւքի արտասանելու իր ծնողների անունը: Տանջուելով յաճախ գումմային ուռոյցքներից, յետ մնալով ֆիզիկական և մտաւոր զարգացման մէջ, վատոյժ և կամազուրկ, ծերունու գծագրութիւնները դէմքերին, այլալուծած քթով, իսկ երբեմն նաեւ ծակուած քիմքով, այս էակները ընդհանրապէս շատ վաղ են մեռնում:

Վերջին ժամանակներս միայն մի աղօտ լոյս է ծագել այս տանջուողների մարտիրոսական կեանքի հորիզոնում, — այդ բժշկուելու յոյսն է:

Քանի վարակելու ընդունակութիւնը պակասում է ծնողների մէջ, այնքան էլ նուազում են հիւանդութեան արտայայտութիւնները ցրտակների վրա: Կան նաեւ այնպիսի ձեւեր, որոնք բնորոշվին բժշկում ևս: Այս ապացուցում է վերջին ժամանակներս արած դէտումներով, որոնցից երեւում է, որ ժառանգական սիֆիլիսով ծնունդները կարող են բոլորովին բժշկուել: Իսկ այս բանին ապացոյց է այն հանգամանքը, որ նրանք չափահաս դառնալով նորից ընդունակ են դառնում վարակուելու, իսկ մեղ յայտնի է, որ այդ հիւանդութիւնով վարակում են միայն առողջները, այսինքն այնպիսիները, որոնց կազմուածքի մէջ սիֆիլիսական թոյնի ոչ մի հետք չկայ:

Այս երկրորդական վարակման կամ կրրկնաւարակման հնարաւորութիւնը, որը ապացոյց

է, թէ հիւանդութիւնը կարող է հիմնովին բժշկուել, մի մեծ մխիթարութիւն է ժառանգական սիֆիլիսոտի համար:

ԻՆՉՊԵՍ ՊԱՂՏՊԱՆՈՒՆԷԼ ՎԱՐԱԿՈՒՆԵԼՈՒՑ

Սիֆիլիսից պաշտպանուելու համար ամենից առաջ հարկաւոր է ի հարկէ իմանալ, թէ սրտեղից է մեղ սպառնում վտանգը: Ուրիշ խօսքերով, անհրաժեշտ է իմանալ, թէ սրտեղ է գտնուում սիֆիլիսական թոյնը և ինչպէս նա մուտ է գործում մեր օրգանիզմի մէջ:

Բաղմամբիւ փորձերի և դիտումների վրա հիմնուելով, կարելի է ասել, որ սիֆիլիսի թոյնը գտնուում է երկրորդ շրջանում երեւացող բոլոր հիւանդական արտայայտութիւնների մէջ: Հետեւաբար վարակիչ յատկութիւն ունեն թաղանթների պապուլների արտադրութիւնները, մաշկի վրայի հիւանդութիւններից, նոյնպէս եւ կարծր (կոշտ) շանկրից դուրս եկած հեղուկները: Իսկ ինչ վերաբերում է արեանը, մի շարք գիտնական հետազօտութիւններ ապացուցել են, որ նրա մէջ էլ է գտնուում սիֆիլիսի վարակիչ նիւթը:

Բոլոր արտադրութիւնները, ինչպէս են քրտինքը, թուքը, կաթը և այլն, բոլորովին զերծ են սիֆիլիսի թոյնից և հետեւաբար վարակիչ չեն, բայց եթէ սիֆիլիսոտի բերանում պապուլներ կան, որոնց քայքայման նիւթերը խառնուում են թուքին, հասկանալի

է, որ այդ թուքը արդէն թոյն է պարունակում իր մէջ և նոյն չափով վարակիչ է դարձել, ինչ որ պապուններն իրանց արատաղութիւնը:

† ԻՆՉՊԷՍ Է ՄՏԵՈՒՄ ՄԵՐ ՄԱՐՄՆԻ ՄԷՋ
ՍԻՖԻԼԻՍԱԿԱՆ ԹՈՅՆԸ

Նա կարող է մտնել միմիայն ճեղքուածքներին, քերձուածքներին, մի խօսքով, մաշկի կամ թաղանթների մի որ և է պատուածքի միջով: Քանի որ մաշկը և թաղանթները բոլորովին անվնաս են, սիֆիլիսի թոյնը ոչ մի կերպ չէ կարող ներս մուծել: Պէտք է մի բաց դուռ լինի: Եթէ այդպէս չլինէր, եթէ նա կարող լինէր թափանցել առողջ մաշկը, այն ժամանակ բժիշկները, մանկաբարձուհիները և առհասարակ բժշկական դասին պատկանող անձինք, բոլորը կվարակուէին, որովհետեւ անդադար ձեռք են տալիս սիֆիլիսական խոցերին և սրանց արատաղութիւններին: Միայն վերնամաշկի ամբողջութիւնն է, որ փրկում է նրանց:

Ցաւակցաբար, որքան հեշտ է նկատել ձեռների վրա եղած վնասումները, այնքան էլ դժուար է նըշմարել շրթունքների, լնդերի, սեռական անդամների վրայի քերթուածքները և ճաքուածքները. և մենք շատ հեռու չենք լինի ճշմարտութիւնից, եթէ չասենք, որ յիշած տեղերում համարեա միշտ գոյութիւն ունեն գանազան վնասումներ, վերնամաշկի քերձումներ, որոնց միջով կարող է ազատ ներս մտնել սիֆիլիսի թոյնը:

Ճանաչելով սիֆիլիսական թոյնի յատկութիւնները, հեշտ կլինի հասկանալ, թէ ինչ դէպքերում տեղի կունենայ վարակումն:

Երեւակայեցէք ձեզ, որ մի առողջ մարդ համբուրում է մի հիւանդի հետ, որի շրթունքներն վրա կամ բերանի մէջ պապուներ կան: Ի՞նչ կարող է պատահել: Թոյնը հիւանդի շրթունքների պապուկից կքսուի առողջի շրթունքներին, և քանի որ սրանց վրա քերձուածքները անպակաս են, սիֆիլիսի փոխանցումն կարող է կատարուել: Եւ այսպիսով ընկերակաւն համբոյրը իր հետ բերում է մարդկութեան ճիւղին (ՃԱՄԵ)—սիֆիլիսին:

Եւ ինչ առատութեամբ տրւում են ու որքան սիրով ընդունում են համբոյրները!... Տեսնում էք, որ բոլորովին անծանօթ մարդիկ, որոնք գործով մտել են ձեր տունը, թոյլ են տալիս իրանց դուրգուրել ձեր երեխաներին և համբուրել նրանց: Յայտնի ասումներին և ծէսերին յիմանց հաղիւ ծանօթ մարդիկ համբուրում են իրար հետ:

Եւ յաճախ շրթունքների վրա դուրս է գալիս կոշտ շանկրը և խեղճ մարդը ապշած հարց է տալիս իրան, թէ սրտեղից կպաւ նրան այդ ցաւը:

Դուք ի հարկէ նկատած կլինէք, որ հասարակական տեղերում մարդիկ միեւնոյն բաժակից են խմում, մի բոսիլ անդամ չմտածելով, որ գուցէ նրանցից առաջ այդ բաժակին դիպել են մի սիֆիլիսոտի շրթունքներ:

Սափրիչները (պարիկմախերները) միեւնոյն ածելիով ածիւում են մի շարք մարդկանց առանց այդ ածելին ախտահանելու (մաքրելու), երբեմն էլ հէնց

առանց սրբելու նրա վրայի արիւնը, որը մնացել է
ածելու վրա նախընթաց յաճախողին պատահա-
բար կտրելուց: Բայց չէ որ այդ արեան մէջ կարող է
սիֆիլիսական թոյն լինել:

Գուք տուն էք բերում ձեր երեսանների համար
խաղալիքներ և հրքէք չէք էլ մտածում ավտահանել
նրանց, այն ինչ երեսան անպատճառ պիտի բերանը
տանի և լիզի այդ խաղալիքները: Բայց չէ որ այդ
դուզուկը կարող էր փշած լինել մի հիւանդ երեխայ,
որի մայրը կամեցել է գնել այդ դուզուկը նրա համար,
բայց չի գնել: Եւ այսպէս բոլոր ձեր առած խաղա-
լիքները կարող են սիֆիլիսոտների ձեռում եղած լի-
նել և կրել իրանց վրա սարսափելի թոյնի հետքեր:

Դայտակները և աղախիները թոյլ են տալիս,
որ իրանց խնամքին յանձնուած երեսանները հասարա-
կական այգիներում ուրիշ երեսաններից դանաղան
քաղցրեղէններ բնդունեն, և չեն հասկանում, որ
եթէ ընծայող երեսան հիւանդոտ է, այդ կտոր շա-
քարեղէնը կարող է ամենամեծ անբախտութեան
պատճառ դառնալ:

Դուրգարները և հիւանդները բանելիս մի քանի
մեխ միասին են դնում իրանց բերանը և անպէտքները
թքոտած էլի բերանից դցում մեխի արկղիկի մէջ,
որտեղից մի ուրիշը հանում է և դնում իւր բերանը:

Բանուորները յաճախակի ծխաքարշը, չիբուխը
կամ նարգիլէն իրանց բերանից հանում են և ընկե-
րին տալիս:

Չունեորների և նոյն իսկ հարուստների տնե-
րում ծառայողները միեւնոյն ամանից և միեւնոյն գդա-
լով են ուտում ու միեւնոյն սրբիչներով սրբում:

Այս հանգամանքներում վտանգը շատ մօտ է!
Դժուար է և իսկի կարիք էլ չկայ մի առ մի
թուել այն բոլոր դէպքերը, երբ սիֆիլիսով վարակ-
ուելը հնարաւոր է դառնում: Քանի որ դուք չէք ճա-
նաչում ձեր դիմացի մարդուն, քանի որ համոզուած
չէք, որ նա հիւանդ չէ, քանի որ չգիտէք, թէ
որտեղից է ստացուած այս ինչ առարկան,—գգոյշ
եղէք:—Ահա պաշտպանողական միջոցների էական
հիմքը: Եւ, ճշմարիտ որ, բաւական է, որ դուք միշտ
ձեր մտքին ունենաք, թէ կարող էք վարակուել և
այն ժամանակ դուք միշտ գգոյշ կլինէք և կարող կլի-
նէք ազատ պահել ձեզ և ձերայիններին վարակումից:

Լճախտութիւնն էլ հէնց այն է, որ իսկի մեր
մտքովն էլ չէ անցնում, թէ մեզ վտանգ է սպառնում:
Միևնիւ անգամ ուսում առած անձինք յաճախ
փրանց առողջութիւնը վտանգի են ենթարկում ոչ
թէ այն պատճառով, որ չեն հասկանում, այլ որովհե-
տե իսկի այդ միտքն էլ չէ անցնում նրանց գլխով:
Ահա մի օրինակ:

Մի դարգացած տիկին պատահամբ մի գրիչ է
խրում ծիծը: Երբոր ես վրա հասայ, ինձ յայտնեցին, թէ
տիկինը հրամայել է իր աղախնուն ծծիլ ծակած տեղը:

—Իսկ դուք համոզուած էք, որ ձեր աղախնու
չրթուքների վրա սիֆիլիսական պապուլներ չկան,
հարցրեցի հո:

Եւ դուրս եկաւ, որ այդ բանը իսկի տիկնոջ
գլխովն էլ չէր անցկացել: Այն ինչ հէնց ծառաներն
են սիֆիլիսի գլխաւոր տարածողները, մանաւանդ
մեծ քաղաքներում:

Եթէ մենք առաջ բերէինք այն բոլոր դէպքերը,

երբ երեսնաները վարակում են իրանց դայակներին, իսկ մայրերը աղախիններից կամ խոհարարներին, դուք կսարսափէիք այս թուերի մեծութիւնից։

«Սիֆիլիսով հիւանդ ծառան, ընկնելով մի տուն», աւտում է մի բժիշկ, «կարող է այդ տան բոլոր անդամներին վարակել և այդպիսով մի տեսակ տնային համաճարակի պատճառ դառնալ»։

Այն ինչ մայրաքաղաքներում հաւաքած տեղեկութիւններին նայելով, հարկւր սիֆիլիսոսաններից քսանը ծառայում են մեր տներում, իրեն դայակներ, խոհարարներ, աղախիններ, լակեյներ և այլն, ու ամենամօտ առնչութիւն ունեն ընտանիքի անդամների հետ։

Եթէ ի նկատի առնենք և այն հանգամանքը, որ ծառաները առհասարակ շուտ-շուտ են փոխում, այն ժամանակ հեշտ է երեւակայել, թէ ինչ մեծ վտանգի ենք ենթարկում մենք ամեն օր։ Ի՞նչպէս դարման տանել այս շարիքին։

Մի հնար կայ, որը գործ է դրում արտասահմանում, բայց որը ոչ մի կերպով չէ յաջողում մեր մէջ մտցնել։ Միջոցն այն է, որ ընդունենք միայն այն ծառային, որը մեզ բժշկից առողջութեան վկայական կներկայացնէ։ Այստեղ տեղը չէ բացատրել, թէ ինչպէս պէտք է այդ միջոցը մեր առօրեայ կեանքի մէջ էլ մտցնել, բայց քանի որ դեռ այդ չէ գործադրում, մեր զաւակներին անդադար կսպառնայ սիֆիլիսը։

Պէտք է արգելել ծառային ձեր երեսներին սրբուել ու ծածուկ ձեր սպիտակեղէնը բանեցնել։ Իսկ բոլորը գիտեն, որ աղախինները սիրում են ի-

րանց տիկնոջ բացակայութեան ժամանակ հագնել նրա հագուստները և նոյն իսկ նրա սպիտակեղէնը, պուդրա ցանել երեսներին նրա բմբուլով և այլն։

Գրացիանսկին մի օրինակ է բերում, որը ցոյց է տալիս, թէ սրչափ հեշտ է այդ ճանապարհով վարակուելը։

Այս բժշկին մէկ օր դիմում է մի թուր, գեղեցիկ կազմուածքով, փարթամ և առողջ դէմքով 16 տարեկան բանուոր աղջիկ։ Այս աղջիկը վարակուած էր սիֆիլիսով։ Տեսնելով, որ վարակումն տեղի է ունեցել ոչ սեռական յարաբերութիւնների միջոցով, այլ արտասեռական ճանապարհով, Գրացիանսկին հետաքրքրուեց իմանալու, թէ ինչպէս է կաշկերան այդ հիւանդութիւնը ու իմացաւ հետեւեալը.

Տօներին այդ աղջիկը և նրա մի ընկերուհին փոխէփոխ միեւնոյն հագուստն էին հագնում, ի միջի այլոց փոփոխակի հագնում էին արեւօյից վարակ և զունաւոր մետաքսէ շապիկ։ Գրացիանսկին հարցնւոյրձ արեց այդ ընկերուհուն և իմացաւ, որ տօներին նա, ճշմարիտ սր, սիֆիլիսական խոցեր էր ունեցել որոշ տեղերում։

Այսպիսով խեղճ աղջկայ վրա թանդ նստեց այն բուսականութիւնը, որը նա ստացել էր այդ հագուստները հագնելուց։

Նոյն անտարբեր վերաբերումն ղէպի իրանց առողջութիւնը կարելի է նկատել և հասարակական լողարաններում և բաղնիսներում։

Լողացողների երեք քառորդը գործ են ածում լողարանների սրբիշները, բայց թէ որքան մաքուր են նրանք, ախտահանուած են թէ ոչ, — այդ մասին չեն հոգում։ Սակայն, չէ որ ձեղանից առաջ մի օր և սիֆիլիսոտ հէնց այդ իսկ սրբիշով կարող էր սրբած լինել իր ջրջրոտ պտպուլները... Ի՞նչ մի պժուար բան

է, որ դուք դուրս գաք սիֆիլիսի թոյնը ընդունած, որը 3—4 շաբաթից յետոյ կդառնայ ձեզ համար ամենամեծ անբարխտութեան աղբիւր:

Տեսէք, թէ ինչպէս լողացողները համարձակ տկուրացած նստում են տախտակէ նստարանների վրա, որոնց վրա նրանցից առաջ ո՞վ գիտէ ինչ մարդիկ են նստած եղել: Ինչո՞ւ գոնէ մի աման տաք ջուր չէք լցնում այդ նստարանի վրա. բայց ո՞վ է այդ բաների վրա մտածում:

Ի՞նչպէս բացատրել այս անզգուշութիւնը: Մի-թէ ամենքն էլ անտարբեր են պէպի իրանց առողջութիւնը և չեն վախում սիֆիլիսից:

— Օհ, ոչ! նրանք սիֆիլիսից աւելի են վախում, քան կրակից, բայց բանն այն է, որ չեն հասկանում, թէ ո՞ր կողմից է սպառնում վտանգը:

Հարգացած ծնողները հրճւում են, երբ օտար մարդիկ գգւում են նրանց երեխաներին և համբուրում:

Հարգացած մարդիկ առանց մի բոպէ տատանուիլու բաղնիսներում չորացնում են իրանց մարմինը հանրային կառկածաւոր մաքրութեան ցամբոցներով:

Հարգացած մարդիկ թոյլ են տալիս սափրիչին ածելել իրանց հանրային ածիլիով, չհետաքրքրուելով անգամ իմանալու, մաքրած է նա թէ ոչ: Բայց այդ բառական չէ: Նրանք թոյլ են տալիս, որ իրանց թարմ ածելած և երբեմն ածելու հետքեր կրող երեսին պուրրա ցանեն դարձեալ հանրային բմբուլաբարձիկով (ПУХОВКА):

Եթէ հասկացողներն այսպէս են, էլ ինչ խօսենք հասարակ ժողովրդի մասին, ինչ պահանջներ

առնկից: Մի տեղ աչքն ընկած չոփը լեզուով են հանել տալիս, միւս տեղ մայրը դրադուած լենկով, իր որդուն պցում է դրացուհու ծիծր: Եւ սիֆիլիսը Ռուսաստանում աւելի և աւելի ընդարձակում է և ահագին ծաւալներ է ընդօրէնում, դառնալով ուղղակի մի աղգային հիւանդութիւն:

Կրկնում ենք, որ սրա պատճառը թագնում է հասարակութեան անգիտութեան մէջ դէպի սիֆիլիսական թոյնը և վարակման ճանապարհները:

Մենք աշխատեցինք, որքան հնարաւոր է լրիւ մատնանիչ անել ամենայաճախ կրկնուող արտասեռական վարակման ճանապարհների վրա: Բայց ասածներովս ի հարկէ չէ սպառում խնդիրը, որովհետեւ նա անսպառելի է: Մեր կեանքը այն աստիճան բարդ է, որ ամեն քայլափոխին աւելի և աւելի մտերմանում և բազմանում են մարդկանց յարաբերութիւնները: Բայց ճանաչելով ընդհանուր օրէնքները՝ ամեն մէկը կարող է իւրաքանչիւր դէպքում նախատեսել վտանգը և միջոցներ գործ դնել այդ վտանգի առաջն առնելու համար:

† ՍԻՓԻԼԻՍԻ ԲԺՃԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՍԻՓԻԼԻՍՈՏԵՐԻ †
ԱՄՈՒՍԵՆՈՒԹԻՒՆԸ

Քանի որ սիֆիլիսը, ինչպէս ասել ենք, մի բուժելի հիւանդութիւն է, հասկանալի է, որ սիֆիլի-

լիստոր մի օր կդադարի սիֆիլիսոտ լինելուց և նորից առողջ մարդկանց շարքը կանցնի ու բարոյական իրաւունք կստանայ ամուսնանալու և ժառանգներ ունենալու:

Իսկ եթէ նա կանոնաւոր կերպով չէ բժշկուել և ուրեմն չէ կարող իրան առողջացած համարել, կարճօր է արդեօք հարց լինել ադ մարդու ամուսնութեան մասին, այն մարդու, որը միայն վիշտ և արտասուք է մտցնելու ընտանեկան կեանքի մէջ, որը դատապարտուած է արտադրելու միայն վատոյժ, թուլակաղմ ու կարճակեաց սերունդ, այլասեռման դրոշմը ճակատին:

Ինչպէս տեսնում էք, վճռողական խօսքը բժշկութեանն է պատկանում:

† Բ Ժ Ղ Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն †

Հեռու չեն այն ժամանակները, երբ մարդիկ, նոյն իսկ բժիշկներ, պնդում էին, թէ սիֆիլիսը միւս հիւանդութիւնների նման կարող է բժշկուել ինքն իրան, առանց բժշկի միջամտութեան, միմիայն բնութեան ոյժով:

Վատնկաւոր սխալ, որը շատ սիֆիլիսոտների մահուան պատճառ է դառել: Այժմ վերջնականապէս ապացուցուած է, որ սիֆիլիսը, որքան էլ թույլ լինէին նրա սկզբնական արտայայտութիւնները, կարող է վաղ թէ ուշ տալ երկրորդ և երրորդ շրջանի բոլոր ծանր հետեանքները, եթէ նա թողնուած է առանց հակասիֆիլիսական բժշկութեան:

Սիֆիլիսը—մեր արիւնխում թշնամին է: Նա միշտ սպանում է իր զոհին, եթէ նա դիմում չէ, և նրան կարելի է յաղթել միմիայն բժշկութիւնով:

Բժշկութեան հէնց սկզբին մի աչքի ընկնող փոփոխութիւն է նկատուում հիւանդի ընդհանուր առողջական դրութեան և սիֆիլիսի արտայայտութիւնների ոյժի մէջ: Մաշկի բոլոր հիւանդութիւնները այլևս չեն կրում իրանց վրա այն ազմկալից բնաւորութիւնը, որը նկատուում է առանց բժշկութեան թողած դէպքերում: Զանազան ցանքերի (դուրս աուածներին) մէջ եղած ժամանակամիջոցները նշանաւոր կերպով երկարում են: Յետոյ երկրորդական արտայայտութիւնները անհետք կորչում են և հիւանդը առողջանում է: Այնուհետև ընդհանրապէս նա ազատ է մնում սիֆիլիսի այն կորստաբեր ծանր հարուածներից, որոնք նրան սպասում էին երրորդ շրջանում:

Այսպէս, մի սիֆիլիսոտ, որը կամենում է (և այդ բոլորը կկամենան) ազատուել իր ցաւից և նրա վատ հետեանքներից, պիտի օգտուի իր ձեռքում եղած միակ և հաւատարիմ գէնքից—բժշկութիւնից:

Ինչպէս և ուրիշ շատ հիւանդութիւնների բժշկութիւնը, այնպէս էլ սիֆիլիսինը երեք տեսակ է լինում. 1) իսկական սիֆիլիսի կամ հակասիֆիլիսական բժշկութիւն, 2) բժշկութիւն հիւանդական արտայայտութիւնների և 3) առողջապահական բժշկութիւն:

I

Հակասիֆիլիսական բժշկութիւնը իր արամադրութեան ներքոյ երկու դեղ միայն ունի, որոնք չափազանց լաւ ազդեցութիւն են գործում հիւանդութեան ընթացքի և վախճանի վրա: Սրանք են. սընդիկը և իօդկալին:

Սնդիկն ամենից յաճախ գործ է դրում քսման (տրորման) և կաշու տակը սրսկման ձեւով, աւելի քիչ — փոշու, հաքերի և ջրադեղի ձեւով:

Ձեւի բնորութեան համար պէտք է դեկավարուել դէպքի անհատական առանձնայատկութիւններով: Մէկը ընտանեկան պատճառներով չէ կարող քսում-նէր անել, միւսը չէ տանում սրսկումը, երրորդը չէ կարող ներս ընդունել, որովհետեւ մարսողական գործարանները սնդիկից խանգարում են: Մէկի վրա լաւ է ազդում քսումը, միւսի վրա — սրսկումը:

Ուրեմն, բժշկութեան ձեւ որոշելիս պիտի նկատի ունենալ դէպքին յատուկ շատ պայմաններ:

Հիւանդի համար ամենայարմար, ամենագործնական և ախորժելի բժշկութեան ձեւը — սնդիկի ներս ընդունելն է: Այս բժշկութիւնը չէ յիտ գցում հիւանդին իր պարապմունքից, շատ ժամանակ չէ խլում նրանից, առանձին յարմարութիւններ չէ պահանջում, — մի խօսքով նա գործադրելի է ամեն տեսակ պայմաններում:

Որքան էլ դուրալի և յարմար լինէր ներքին բժշկութիւնը, այնուամենայնիւ երբեմն հարկ է լինում հրաժարուել նրանից: Օրինակ, այդ ձեւի բժշ-

կութիւնը անգործադրելի է, երբ հիւանդը ոտամոքսի կատար (յարատի դում) ունի, երբ միաժամանակ սնդիկի հետ հարկ է լինում ուրիշ հիւանդութիւնների համար էլ դեղեր ընդունել, կամ երբ սիֆիլիսը սպառնացող դիրք է բռնել և անհրաժեշտ է արագ բժշկութեան դիմել և այլն:

Այս դէպքերում կարելի է գիմել քսումին:

Քսումների համար գործ է ածում նոր պատրաստած մոխրագոյն սնդիկային օժանդիկ, որը բաղկացած է կէս մասով սնդիկից և կէս մասով խոզի ճարպից: Ամեն մի քսման համար վերցնելու է հասակավորի համար մի մսխալ (1 գրամ), իսկ փոքրերի համար ¹/₂ մսխալ (2 գրամ): Ինչ քանակութեամբ էլ որ քսելու լինեն, անհրաժեշտ է ամեն անգամ միևնոյն չափը պահպանել:

Հիւանդին առանձին տնայարմարութիւններ չը պատճառելու համար լաւ է քսումները նշանակել քնից առաջ, քանի որ ժամանակը այստեղ առանձին դեր չէ խաղում:

Քսումն պիտի տեւ ամենաքիչը 15 րոպէ: Պէտք է այնքան տրորել, որ դեղը ամբողջովին մտնի մաշկի մէջ և մաշկը չորանայ: Եթէ շտապէք, մի մասը չի ծծուի, ալ կմնայ մաշկի վրա:

Մարմնի նր մասերում պէտք է քսել:

Թէև միևնոյն է, թէ որտեղ է քսում օժանդիկն, սակայն պէտք է մի որոշեալ կարգ պահպանել, որպէս զի հիւանդն էլ չզփռթուի: Առհասարակ քսելու տեղերը բաժանուած են շարքիւսայ օրերի վրա. իրաքանչիւր օր մտրմնի մի որոշ տեղ են տրորում դեղը: Չարաթնայ վնց օրը քսում են, իսկ 7-երորդ օրը լողանում: Այսպիսով բոլորում է քսման շրջանը:

Քսման շրջանը կարգաւորում է այսպէս.

1 օր. Քսել օժանդիկը, աճ թեւի ներքին կողմը, այսինքն այն կողմը, որը դարձրած է մարմնին:

2-դ օր. Քսեկ ձախ թևի ներքին կողմը.

3-դ » Քսեկ աջ սրունդի ներքին կողմը.

4-դ » Քսեկ ձախ սրունդի ներքին կողմը.

5-դ » Քսեկ կրծքարկղի աջ կողմը.

6-դ » Քսեկ կրծքարկղի ձախ կողմը.

7-դ » Գնալ բաղնիս, իսկ 8-դ օրը վերսկսել նոր շրջան:

2 պէտք է կարծել, թէ մինչև 7-դ օրը, այսինքն մինչև բաղնիս գնալը, չէ հարկաւոր լուալ մարմնի այն տեղերը, որտեղ քսել են դեղը: Ընդհակառակը, եթէ քսումն անում են, օրինակ, երեկոյեան, առաւօտը հարկաւոր է անպատճառ լուալ մարմնի այդ մասը տաք ջրով և սապոնով ու պոզրա ցանել: Ասենք նոյնպէս, որ շաբաթը մի վաննա (լողանալը) քիչ է, անպայման աւելի օգտակար կլինի, եթէ երկու վաննա ընդունեն:

Քսումը մի դժուար բան չէ և ամեն հիւանդ կարող է, նոյն իսկ, կարելի է ասել, պարտաւոր է ինքը կատարել, բայց կան դէպքեր, հոր այդ հարկաւոր է յանձնել օտար անձի (եթէ, օրինակ, հիւանդը չէ կարող ազատ շարժել իր անդամները):

Այն մարդիկ, որոնք յանձն են առնում հիւանդին քսումներ անել, չպէտք է մոռանան, որ սնդիկը ձեռներից կարող է իր մարմնի մէջ էլ մտնել: Այդ պատճառով պէտք է կաշէ կամ կաուչուիկէ (բեղինէ) ձեռնոցներ հագնեն և գործողութիւնը կատարելուց յետոյ սապոնով լուանան ձեռները:

Երբորդ ձեռն—մաշկի տակ սրսկելն է փոքրիկ սրսկիչների միջոցով, բայց այս ձեռ պահանջում է հմտութիւն, և այդ կարող է անել միայն բժիշկը կամ հմուտ ֆելշերը: Ուրեմն երկար չենք կանգնի այդ ձևի վրա:

Յայ և մի հնացած ձև, որը պէտք է միանգամայն վնասակար համարել—այդ ծուխ տալն է,

որը դեռ գործ է ածւում մեր մէջ և որը այսպէս է անւում:

Հիւանդին նստեցնում են տախտակէ նստարանի վրա և մինչև վիզը փաթաթում են վերմակով, որը պիտի մինչև դեպին հասնի: Յետոյ նստարանի տակ դնում են մի ջրով աման և վառում են նրա տակին մի լամպա, կամ այդ ամանը դնում են քուրայի վրա: Երբոր ջուրը տաքանում է, գցում են նրա մէջ կալսմնի (սնդիկային աղ), որը տաքութիւնից զոյորշիւանում է և այդ գոլորշին մտնելով վերմակի տակը, շրջապատում է հիւանդի մարմնը մինչև պարանոցը: Ծուխ տալը տևում է 20—25 րոպէ:

Ինչ ձևով էլ որ բժշկուելիս լինի հիւանդը, նա երբեք չպէտք է մոռանայ, որ սնդիկը, մտնելով նրա մարմնի մէջ, փշտցնում է լնդերը և պիտի նախազգուշական միջոցներ ձեռք առնէ այդ անախտի երեւոյթի դէմ:

Միջոցները հետեւալներն են. օրական 4—5 անգամ պէտք է ողողել բերանը բերտօլետեան աղի (бертолетова соль) խառնուրդով (մէկ փոքրիկ թէյի գդալ աղ մի թէյի բաժակ տաք ջրում): Յետոյ առաւօտ և երեկոյ պէտք է մաքրել լնդերը մաքուր կաւիճի փոշիով և խողանալով (կամ աւելի լաւ է մատով, կամ մի մաքուր շորով): Բացի այդ, երբեմն օգտաւէտ է լնդերին մի օրեւ տոտիպ դեղ քսել, օրինակ. չրի կամ աղաղի ջուր:

Եթէ հիւանդը անուշադիր թողնէ այս մի քանի հասարակ զգուշացուցիչ միջոցները, այն ժամանակ սնդիկի ազդեցութեան ներքոյ առաջ կգայ թքածորումն (слиноотечение), լնդերը կսկսեն արնել, ատամները խախտուել և թափուել:

Այժմ պէտք է պատասխան տանք այն կարեւոր հարցին, թէ որքան ժամանակ պիտի տնէ սնդիկային բժշկութիւնը:

Փորձը այդ մասին հետեւեալ ցուցմունքներն է տալիս:

Քանի որ սիֆիլիսը մի երկարատև հիւանդութիւն է, նրա բժշկութիւնն էլ պիտի երկարատև լինի: Սկզբում հիւանդը երկու ամիս անդադար պիտի չարունակէ սնդիկ ընդունել, ինչ ձևով էլ լինի:

Յետոյ, եթէ ոչ մի արտայայտութիւն չկայ, ընդհատում է բժշկութիւնը և հանգստանում մէկ ու կէս ամիս:

Այս ժամանակամիջոցից յետոյ նա վերսկսում է իր բժշկութիւնը, թէև ամբողջ ժամանակ ոչ մի հիւանդութեան նշան երևացած չլինի նրա վրա: Բժշկութեան աչս երկրորդ շրջանը կտնէ մէկ ամիս ու կէս:

Այնուհետև նոր ընդհատումն և նոր հանգիստ երկու, երեք ամիս:

Չարունակելով նոյն կարգով, հիւանդը մի տարուայ ընթացքում կատարում է բժշկութեան չորս կուրս, այսինքն չորս անգամ բժշկութիւն է անում և չորս անգամ հանգստանում: Երկրորդ տարին բաւական է երեք կուրս անել: Հազուադիւրս դէպքերում բժշկութիւնը հարկ է լինում չարունակել երրորդ տարին ևս, բայց այդ տարուայ ընթացքում անում են ոչ աւելի, քան երկու կուրս:

Այս սիստեմի բժշկութիւնը, ըստ Փուրնիէի, փայլուն հետեանք է տալիս: Այս դիտականք հետեւեք է իր հիւանդներից շատերին 10 - 20 և աւելի տա-

րիներ և չէ նկատել նրանց վրա ոչ մի նոր արտայայտութիւն: Նրանք ամենքն էլ այժմ բոլորովին առողջ մարդիկ են, ընտանիքի աէր են և առողջ սերնդի հայր:

Իոդկալի (йодистый кали, iodure de potassium): Այս դեղը շատ տարածուած է և գործ է ածում երրորդ շրջանի արտայայտութիւնների դէմ: Այստեղ նա հրաշքներ է անում:

Ամենալաւ ձևը ներքին գործածութիւնն է. տղամարդը ընդունելու է օրական 3 գրամ ($\frac{3}{4}$ մսխալ), կանայք—2 գրամ ($\frac{1}{2}$ մսխալ): Խառնուրդը շինում են այսպէս. 6 զօլտնիկ իօդկալի հալեցնում են մի ֆունտ ջրի մէջ և այդ ջրից ընդունում են մի-մի գդալ, —տղամարդիկ 3 անգամ, իսկ կանայք երկու:

Որպէսզի ստամոքսի զրգուում չառաջանայ, իօդը ընդունելու է անմիջապէս ուտելուց առաջ: Բացի այդ, վատ չի լինի, որ դեղը կաթով խմեն (մի գդալ գեղ գցել կէս բաժակ կաթի մէջ):

Իօդով բժշկութիւնը նոյնպէս բաժանւում է կուրսերի կամ շրջանների: Կուրսը տեւում է $1\frac{1}{2}$ ամիս, որից յետոյ երկար ընդմիջում են անում:

Առհասարակ առաջի տարին չորս կուրս են անում, երկրորդ տարին—երեք կուրս, երրորդ տարին—երկու: Սրանով վերջանում է իօդով բժշկութիւնը:

Ասածներովս սահմանափակւում է սիֆիլիսի դեղերով բժշկութիւնը:

Բայց չպէտք է աչքից թողնել նոյնպէս և ընդհանուր խնամքը: Հասկանալի է, որ սիֆիլիսի հետ զուգընթացաբար միաժամանակ մարդ կարող է և ուրիշ հիւանդութիւններ էլ ունենալ:

Երևակայեցէք ձեզ երկու մարդ, մէկը թուլա-

կազմ, միւսը առողջ, երկուսն էլ սիֆիլիս են ստանում: Եթէ երկուսն էլ միեւնոյն տեսակ բժշկուեն միմիայն սնդիկով ու իօդկալիով, այն ժամանակ առաջինի վրա հիւանդութիւնը կրաւրդուի և ծանր կերպարանք կընդունի, այն ինչ երկրորդի վրա նա թեթեւ կլինի և չուտ կանցնի:

Այդ նրանից է, որ առաջին հիւանդի կազմուածքը, չափազանց թուլացած լինելով, չէ կարող կուտել նոր հիւանդութեան—սիֆիլիսի հետ և հասկանալի է, որ անհրաժեշտ է օգնութեան հասնել թոյլ կազմուածքին և զանազան միջոցներով ամրապնդել նրան:

Սիֆիլիսը կարող է անխտիր հարուածել զօլօտուխա (խուլախտ) ունեցողներին, ներզայիններին, սակաւարիւններին, արեցողներին և այլն: Միթէ ամեն դէպքում մենք պիտի բուսականանանք սնդիկ և իօդ տալով: 2^է որ պէտք է միջոցներ ձեռք առնել նոյնպէս այն կողմնակի պատճառների դէմ, որոնք բարդում են և սաստկացնում սիֆիլիսի արտայայտութիւնները:

Ուրեմն, բացի յատուկ հակասիֆիլիսական բժշկութիւնը, կայ և մի ուրիշ բժշկութիւն, որի նպատակը պիտի լինի ամրացնել հիւանդի կազմուածքը:

Այս տեսակէտից ամենից առաջ պիտի ուշ դարձնել ուտելիքի վրա:

Հիւանդը պիտի կերակրուի հասարակ կերպով: Ամեն տեսակ չափազանցութիւններ.—քէֆեր, խընջոյքներ վնասակար ազդեցութիւն են սիֆիլիսի ընթացքի վրա, իսկ ոգելից խմիչքները ներգործում են ինչպէս մի զօրեղ թոյն: Եթէ հիւանդները սովոր են և անկարող են առանց խմիչքի մնալ,

պէտք է գտնէ աշխատել, որ նրանց խմածը որքան կարելի է քիչ լինի:

Ահա թէ ինչ պահեցողութիւն է հարկաւոր առողջ կազմուածք ունեցող սիֆիլիսոտներին: Ինքնըստինքեան հասկանալի է, որ եթէ հիւանդի կազմուածքը որ և է պատճառով թուլացած է, մենք պէտք է դիմենք աւելի խիստ պահեցողութեան և գործ դնենք համապատասխան կազդուրիչ միջոցներ:

Եթէ հիւանդը սակաւարիւն է, թոյլ է, ախորժակ չունի, կամ ունի սաւմոքսի տկարութիւններ և այլն, պէտք է դիմել սննդաբար և հեշտամարս կերակուրների, պէտք է նրան մաքուր օդի մէջ պահել, զրօւեցնել ամառը, ամառանոց տանել,—մի խօսքով բժշկի խորհրդին դիմել և անել այն ամենը, ինչ որ հնարաւոր է հիւանդի ոյժերը բարձրացնելու համար, որպէսզի նա կարողանայ դիմադրել սիֆիլիսական թոյնի աւերիչ ազդեցութեանը:

2^է կարելի չլիչիլ այստեղ այն վնասների մասին, որոնք ունեն սիֆիլիսոտի վրա ծխելը և զրգուիչ խմիչքների գործածութիւնը:

Ամենքը գիտեն, թէ որքան զօրեղ է մարդու մէջ ծխելու, թէյի ու սուրճի գործածելու սովորութեան ոյժը, բայց պէտք է գիտենալ նոյնպէս, որ այս սովորութիւնները սաստիկ գծուարացնում են բժշկութիւնը:

Ծխախոտի վնասակարութիւնը նիկոտինը կոչուած նիւթի մէջն է: Նիկոտինը զրգուում է թաղանթները և առհասարակ բարձր զօրութիւն ունի ամբողջ կազմուածքի վրա: Ծխողների բերանի մէջ, լեզուի և շրթունքների վրա համարեաւ միշտ պտուղուածքներ կան, որոնք սիֆիլիսոտների վրա հեշ-

տութիւնով սիֆիլիսական վէրքեր և պատուէններ են գտնուում: Այս է պատճառը, որ այդ պատուէնները աւելի յաճախ են նկատուում տղամարդկանց, քան կանանց վրա: *Թէյը, սուրճը, կակաօն նոյնպէս գրգռիչ յատկութիւն ունեն, բայց աւելի թոյլ, քան ծխախոտը:* Այնուամենայնիւ սրանք էլ կարող են վնասակար ազդեցութիւն ունենալ սիֆիլիսոտի հիւանդ կազմուածքի վրա, պատճառելով անքնութիւն և թաղանթների գրգռումն:

Այսպէս ուրեմն, մի սիֆիլիսոտ, որը ցանկանում է բժշկուել իր ցաւից, պէտք է անպայման հրաժարուէ ծխելուց և որքան հնարաւոր է պակսեցնէ թէյի, սուրճի, կակաօի գործածութիւնը, եթէ չէ կարող բոլորովին թողնել:

Սիֆիլիսի բժշկութեան մէջ նշանաւոր դեր են խաղում նոյնպէս այն աւողջապահական պայմանները, որոնց մէջ հիւանդը ապրում է:

Մեր ասածներից արդէն կարելի է պարզ հասկանալ, թէ ինչ տեսակ կեանք պիտի վարէ սիֆիլիսոտը:

Քանի որ կազմուածքի ընդհանուր բարւոքումն համարեալ ճշտողական նշանակութիւն ունի հիւանդութեան ընթացքի վրա, ակներև է, որ նա այնպիսի կեանք պիտի վարէ, որ ոչ միայն չվատնէ, այլ ընդհակառակը, կազդուրէ իր առողջութիւնը: Ուրեմն նա պէտք է մեծ ուշ դարձնէ իր սնունդի վրա, խուսափէ ամեն տեսակ չափազանցումներից, վրդովմունքներից, անքուն գիշերներից, ֆիզիքական կամ մտաւոր յոգնածութիւնից: Նա

պէտք է ուշի ուշով հետեւէ, որ բերանի մէջ վէրքեր չլինեն, որ ատամները հիւանդ չլինեն, մաշկը կեղտոտ չլինի, դրա համար մաքրութիւն պահպանել, բաղնիս զնալ: Հիւանդի կացարանը պիտի 15, 16° տաքութիւն ունենայ, օդը յաճախ փոխուի և խոնաւ չլինի: Հիւանդը պիտի ամեն կերպով պահպանէ իրան մրսելուց: Նա չպէտք է երկար մնայ գոմի, ծխով լի սենեակներում, ընդհակառակը միշտ պիտի աշխատէ թարմ և մաքուր օդի մէջ ապրել:

Մի խօսքով, հիւանդը պէտք է ամեն հնար գործ դնէ, որ կազդուրի իր ոյժերը և խուսափէ այն ամեն բանից, ինչ որ կարող է թուլացնել նրա կազմուածքը: Առանց այդ պահեցողութեան սնդիկը և իօդը չեն կարող տալ այն փայլուն հետեանքը, որը հիւանդը սպասում է նրանցից և միայն կատարելով մեր ասածները, սիֆիլիսոտը իրաւունք ունի յուսալու, որ բոլորովին փրկուի իր ծանր ախտից:

Մենք աշխատեցինք ծանօթացնել ընթերցողին սիֆիլիսական թոյնի յատկութիւնների (բնութեան) հետ, խօսեցինք այն փոփոխութիւնների մասին, որոնք կատարւում են մեր կազմուածքի մէջ նրա ազդեցութեան ներքոյ, բացատրելով նոր սերունդի վրա նրա գործած ազդեցութիւնը և երկար կանգ առանք արմատական հիմնական բժշկութեան ու նրա տուած փրկարար հետեանքների վրա: Այժմ այս գիտելիքների վրա հիմնուելով, մենք կարող կը լինենք լուծել այն կարեւոր և հիւանդի գոյութեան մէջ այդչափ մեծ նշանակութիւն ունեցող խնդիրը, թէ.

«Սիֆիլիսոտը կարող է արդեօք ամուսնանալ, եւ, եթէ կարող է, երբ»:

Ջրկել սիֆիլիսոտին ընտանեկան կեանքից—այդ անխղճութիւն կլինէր: Այսպիսի մարդը իրան համարում է ընդմիշտ դատապարտուած կրելու իր մէջ սիֆիլիսի թոյնը և ընդունակ միայն վատոյժ, ցաւազար սերնդի ծնունդ տալու: Եւ այս ճնշող, ընկճեցնող, յուսահատիչ համոզմունքը, որը երբէք չէ թողնում հիւանդին, հասցնում է նրան հոգեկան այն ծանր դրութեանը, որին մի բժիշկ «սիֆիլիսական կսկիծ» անունն է տուել ու որը վերջ ի վերջոյ բոլորովին խլում է հիւանդից նրա հոգեկան հանգստութիւնը: Բայց միւս կողմից ինչ սոսկալի բարոյական ոճիր—ամուսնանալ անարատ աղջկայ հետ սիֆիլիսի վարակիչ շրջանում:

Որչափ վիշտ, որքան արտասուք պիտի մացնէ հիւանդ ամուսինը իր ընտանեկան կեանքի մէջ: Անվերջ կսկիծն ու ցաւը պիտի խանգարեն նրա օջախի հանգստութիւնը եւ այլասեռուած սերունդը իր մօր հետ միաձայն անէծքը շրթունքներին պիտի արտասանէ իրանց հօգ անունը: Ինչպէս տեսնում էք, այստեղ խնդիրը միայն հիւանդի բախտին չէ վերաբերում: Նա վերաբերում է նոյնպէս և այն մտադահաս աղջկան, որը անսահման հաւատարմութեամբ մտնում է իր ամուսնու տունը, որպէսզի ուղեկից դառնայ նրան կեանքի շաւիղում: Նա վերաբերում է և սերնդին, որը այսպիսի ամուսնութեան պտուղը պիտի լինի: Այստեղ ենթարկուած են վտանգի ամբողջ ընտանիքներ, մի շարք նորաբողբոջ կեանքեր:

Այս մի վերին աստիճանի կարեւոր խնդիր է, որի լուծումն պէտք է թողնուի բժշկին եւ ոչ թէ հիւանդին:

Քանի որ, ինչպէս ասել ենք, սիֆիլիսը բուժելի հիւանդութիւն է, հետևաբար կարող է հասնել այնպիսի ժամանակ, երբ հիւանդի կազմուածքի մէջ սիֆիլիսական թոյնից այլևս ոչ մի հետք մնացած չի լինի: Մի խօսքով, կարող է այնպիսի շրջան հասնել, երբ սիֆիլիսոտը այլեւս սիֆիլիսոտ չէ եւ ուրեմն իրաւունք ունի ամուսնանալու, ինչպէս ամեն առողջ մարդ:

Պէտք է որոշել, հասել է արդեօք այդ շրջանը թէ ոչ: Դիւաւսըր հէնց այն է, որ միջոց և իրաւունք ունենանք ճիշտ որոշելու, թէ երբ սիֆիլիսոտը կարող է ամուսնանալ: Ցաւակցաբար գիտութիւնը դեռ չէ տուել մեզ այնպիսի միջոցներ, որոնցով չարող լինէինք դիւաւսըրուել՝ այդ մեծ խնդիրը որոշելու համար: Մեզ մնում է յենուել այն դիտումների վրա, որ տալիս է մեզ փորձը, ի նկատի ունենալով իւրաքանչիւր հիւանդական դէպքը և իւրաքանչիւր հիւանդի ընդհանուր առողջական դրութիւնը:

Յետոյ չպէտք է մոռանալ, որ սիֆիլիսը երբեմն ժամանակաւորապէս հանգչում է և յետոյ նորից բռնկւում: Այն դէպքերում, երբ այսպիսի դադարումներից յետոյ, հիւանդութեան նոր նշաններ են երևում, պէտք է սպասել, որ վերջին երեւոյթներին մի քանի տարի անցած լինի և յետոյ միայն ամուսնանալ:

Այդ դեռ բոլորը չէ:

Մենք գիտենք, որ թերի բժշկուած սիֆիլիսը կարող է մի քանի ժամանակ հանդիմանալ մնալ և յանկարծ մի օր բռնկուել ծանր երբորդական երևոյթներով:

Ամուսնութեան մասին մտածելիս, սիֆիլիսոտը չպէտք է մոռանայ, որ ապագայում նրան գուցէ դեռ սպառնում է խելագարութիւն, ուղեղային հիւանդութիւններ (գումմա), կաթուածներ և նոյն իսկ մահ: Այստեղ արգէն խնդիրը սերնդի վարակման մասին չէ, այլ այն բանի, որ 5—10—15 տարիներից յետոյ, ընտանիքի հայրը կարող է կորչել, անաէր թողնելով իր կնոջը և երեխաներին...

Այս մասին բարոյապէս պարտաւոր է մտածել ամեն մի սիֆիլիսոտ: Նա չպիտի մոռանայ, որ իրաւունք չունի ամուսնանալու, եթէ ամբողջ ժամանակ բժշկի հսկողութեան ներքո՝ չէ գրտնուել եւ չէ չբժշկուել կանոնաւոր կերպով:

Վերջացնելով, պէտք է նկատեմ, որ սիֆիլիսոտները մեծ մասամբ բոլորովին սխալ հասկացողութիւն ունեն իրանց դրութեան մասին և յաճախ ընկնում են սիֆիլիսական տաղտկութեան մէջ, որը խոր կերպով ընկճեցնում է նրանց:

Ահա թէ ինչ ասեց ինձ հիւանդներիցս մէկը — մի երիտասարդ, որը առերես առօրէ կը և փայլուն առողջութեան տէր:

«Այն ըոպէից, երբ ինձ յայտնուեց, թէ ես սիֆիլիս ունեմ, ես ինձ կորած եմ համարում: Ես համոզուած եմ, որ երբէք չեմ կարող առողջ լինիլ, երբէք չեմ ազատուի այդ ակտից: Ես ինձ դատապարտուած եմ համարում ընդմիշտ ամուրի մնալու, որով-

հետեւ միայն չունեմ վարակել սիրածս կնոջը և սիֆիլիսոտ երեխաներ աշխարհ գցել: Այս միտքը ճշում է ինձ, փախցնում է քուսս, խլում է ինձանից հոգեկան հանգստութիւնս և սպանում է աշխոյժս»:

Այս ձեռով է խօսում ու մտածում մեծամասնութիւնը: Եւ այս մռայլ մտքերը վերջնականապէս ընկճեցնում են հիւանդին, խլում են նրանից նրա ոյժերը, որոնք հարկաւոր են նրան սիֆիլիսի հետ կռուելու համար:

Մենք պատք ենք համարում մի անգամ եւ յիշեցնել, որ սիֆիլիսը միանգամայն բուժելի հիւանդութիւն է, որ, եթէ նա ծանր հետեւանքներ է ունենում, այդ բանում մեղաւոր է ոչ թէ սիֆիլիսական թոյնը, այլ ինքը հիւանդը:

Բժշկեցէք սիֆիլիսը խիստ ու կանոնաւոր կերպով, բժշկեցէք դեղերով և պահիցողութեամբ, առողջապահական միջոցներով և լաւ կենցաղով, ու համոզուած եղէք, որ կգայ մի օր, երբ սիֆիլիսի թոյնից մի հետք անգամ չի մնայ ձեր մարմնի մէջ: Բժշկեցէք սիֆիլիսը արդի բժշկական կանոնութեան թելադրած կանոններին համեմատ և կը հասնի մի ժամ, երբ դուք նորից կանցնէք առողջների շարքը, երբ ոչ միայն կդադարէք չընկալուողների համար երկիւղալի լինելուց, այլ ընդունակ կը դառնաք ձեզ համար երջանիկ ընտանեկան կեանք հիմնելու և ծնունդ տալու ամբողջապէս առողջ սերնդի:

ԿԱԿՈՒՂ ՉԱՆԿՐ (мягкий шанкръ, chancre mou, ulcus molle).

Կակուղ շանկր կոչում է այն փորքիկ խոցը, որը երևում է սեռական գործարանների վրա—տղամարդկանցը առնանդամի վրա, իսկ կանանցը—հեշտոցի շուրջը, թէև կարող է նոյնպէս երևալ և մարմնի միւս մասերի վրա, օրինակ. նրբանի շուրջը (անընական յարաբերութիւններից), ամորձիքների պատեանի, փորի մաշկի, շէքերի վրա և այլն:

Այս վեներական ախտը առերես չառ նման է սիֆիլիսի խոցին (твердый шанкръ, chancre induré), որը կոչում է կոշտ կամ կարծր շանկր, բայց իսկապէս նրանք տարբեր են թէ խոցի տեսքով և թէ (որ պիտաւորն է) իրանց բնութեամբ, այսինքն իրանց ազդեցութեամբ ամբողջ կազմուածքի վրա:

Այս տարբերութիւնները չափազանց կարևոր է լաւ ըմբռնել:

ա. Տարբերութիւն ըստ տեսքի:

1. Կակուղ խոցը երևում է սեռական յարաբերութիւններից 3—4 օր միայն անց, այն ինչ սիֆիլիսի շանկրը 3 շաբաթից մինչև 6 շաբաթ:

2. Հասարակ շանկրը առհասարակ մի քանիսն է լինում, կամ մէկն է լինում և յետոյ բազմանում. սիֆիլիսինը միշտ մէկ:

3. Հասարակ շանկրը կլոր կամ քիչ երկար ձև ունի, նրա շուրջը մաշկը խորրոթուած, կարմրած է, խոցի յատակը կեղտոտ—գորշագոյն է և ինչքան էլ մաքրես, դարձեալ ծածկուած է մնում կեղտոտ փառով, իսկ եթէ տրորես—աբնում է: Խոցի եզրերը չեն կպած յատակին, այլ կերուած են, պոկուած են, այնպէս որ նրանց տակը կարելի է մի բան մտցնել: Երկու մատով բարձրացնելիս և սեղմելիս տեսնում ենք, որ յատակը *կակուղ* է: Սիֆիլիսը կամ կարծր խոցը նոյնպէս կլոր ձև ունի, բայց յատակը խոր չէ, նրա եզրերը կպած են և անդգա-յաբար հաւասարում են յատակին, որը կերուած չէ, այլ յարթ է և փայլուն: Եթէ երկու մատով շօշափենք խոցը, կանսնենք, որ նրա արմատը *կարծր* է, ինչ-խոցը, կանսնենք, որ նրա արմատը *կարծր* է, ինչ-պէս կռճիկ (այստեղից է և *կարծր* շանկր անունը):

4. Կակուղ շանկրը ցաւոտ է, իսկ կարծրը ցաւ չէ տալիս:

5. Կակուղ շանկրից ուռչում են միմիայն մօտի աւազակոճերը (օր. աճուկներինը), իսկ կարծր շանկրից նոյնպէս և հեռաւոր գեղձերը (օր. վզի, ծոժ-րակի): Բացի այդ, հասարակ շանկրից ուռած գեղձե-րը ցաւում են սեղմելիս և յաճախ թալալալալում, իսկ սիֆիլիսինը— ոչ:

6. Սիֆիլիսի շանկրը ուշ է լաւանում և թող-նում է խոր սպի, որի շուրջի մաշկը կրճիկի պէս կարծրանում է:

Ահա թէ ինչ նշաններով կարելի է զանազանել այս երկու խոցերը, բայց ի հարկէ հմուտ և ուշադիր աչք պէտք է ունենալ որոշելու համար, թէ այս ինչ խոցը սիֆիլիսական է, այն միւսը հասարակ:

Միայն բժիշկը կարող է ճիշտ որոշել:

բ. Ցարբերութիւն ըստ էութեան:

Կակուղ շանկրը *տեղային* հիւանդութիւն է, այսինքն նա երևում է մի տեղ և նոյն տեղում հանդ-չում, ինչպէս մի հասարակ վէրք կամ պոռկ. նա եր-բէք չէ թունաւորում արիւնը, այնպէս որ խոցի ա-ռողջանալով, հիւանդութիւնը բոլորովին վերջանում է:

Ընդհակառակ կարծր շանկրը—սիֆիլիսական խոցը, թունաւորում է ամբողջ կազմուածքը և նրա լաւանալով հիւանդութիւնը չէ վերջանում, այլ եր-կար ժամանակներից յետոյ արտայայտւում է զանա-զան հիւանդական երևոյթներով, ինչպէս մանրամասն առաջ է բերուած այս գրքի առաջի մասում:

Վարակումն: Կակուղ շանկրի, ինչպէս և միւս երկու վեներական խտերի փոխանցումն, կատարւում է սեռական յարաբերութիւնների միջոցով: Կակուղ շանկրը—կակուղ շանկրից է փոխւում, ինչպէս սիֆի-լիսական շանկրը—սիֆիլիսականից, ինչպէս սուռու-նակը—սուռունակից:

Վարակման համար հարկաւոր է, որ կաշին (մաշ-կը) վնասուած լինի, որ նրա վրա մի ճեղքուածք լինի, կամ մի քերծուածք կամ մի փոքրիկ վէրք.—մի խոս-քով անհրաժեշտ է, որ վերնամաշկը վնասուած լինի:

Եթէ կինը շանկր ունի, աղամարդու առնան-դամի քերծուածքը քսւում է նրան և պատուաստւում: Յաճախ պատահում է, որ միևնոյն կնոջ հետ յարա-բերութիւն ունեցողներից մէկը վարակւում է, միւսը ոչ: Այդ նշանակում է, որ առաջինը վէրք կամ քերծ-ուածք է ունեցել անդամի վրա, իսկ երկրորդը ոչ:

Նոյն ձևով է վարակւում և կինը:

Սակայն պէտք է շմոռանալ, որ թոյնը երկար մնալով կնոջ սեռական գործարաններէ ծալքերում, կարող է գրգռել բարակ յուզաթաղանթը և իրան ճանապարհ բանալ ու այսպիսով վարակել կնոջը:

Վարակման 3—4 օրը երևում է կակուղ շանկրը (մէկ կամ մի քանի) իրանց ընդունալ տեսքով, ինչպէս նկարագրեցինք մի քիչ վեր:

Այս շանկրը առհասարակ տրամադիր է տարածուելու.— թարախից ընկնում է ուրիշ բաց տեղերի վրա և տալիս է նոր շանկրեր, այնպէս որ յաճախ (կեղտոտ հիւանդների մօտ) առնանդամի վրա լինում են 10 և աւելի խոցեր:

Նա տրամադիր է նոյնպէս լայնանալու և խոր գնալու: Յաճախ մի քանի շանկրեր միանում են ու կազմում են մի մեծ խոր կերուածք, որը կարող է ոչնչացնել անդամի մի մասը, օր. գլուխը:

Ծերերի, բարակացաւ ունեցողների, արբեցողների և ծանր հիւանդութիւնից, նոր առողջացածների վրա կակուղ շանկրը կերցաւի ընաւորութիւնն է ստանում: Նա սողում է իր շուրջը և գէպի խոր ու առաջացնում է ամբողջ առնանդամի փտումն:

ԿԱԿՈՒՂ ՉԱՆԿՐԻ ԲԱՐԳՈՒՄՆԵՐԸ

Չանկրային խոցից ուռչում են ու բորբոքում աճուկների աւշագեղձերը (лимфат. железы): Նրանց վրայի մաշկը կարմրում է, բարակում և պատռում, եթէ վաղօրոք օպերացիա չէ արուած: Այս թարախակոյտները կոչւում են բուրձն, բուրձնը երկար ժա-

մանակ թարախ է տալիս, և եթէ անխնամ է թողնուած, աճուկի կաշին ծակւում է, թարախը մասամբ դուրս է գալիս, մասամբ ծծւում է և կարող է հիւանդի արիւնը թունաւորել ու նոյն իսկ մահ առաջացնել:

Կապուլթիւն եւ յարակապուլթիւն, որոնք մենք կնկարագրենք, երբ կիսոսենք սուսունակի մասին, կարող են նոյնպէս շանկրից էլ առաջանալ, երբ սա առանց խնամքի է թողնւում, ու բորբոքում է թլփատի ու ծեփուկի բարակ մաշկը:

ԻՆՔՆԱՊԱՆՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐԱԿՄԱՆ ԴԵՄ

Այս հիւանդութեան վերաբերմամբ նոյնը պէտք է ասել, ինչ որ միւս վիճակներում տխտերի. այն է, որ միայն ժուկալութիւնն է, որ ապահովում է մեղ վարակումից: Ոչ մի ուրիշ հանգամանք չպէտք է հանգստացնէ մեզ.— ոչ կնոջ երգումները, թէ նա աւարատ է և վաղուց յարաբերութիւններ չէ ունեցել, ոչ նրա սեռական գործարանների մաքրութիւնը և անվնաս լինելը (քանի որ շանկրը կարող է բուռն գնել բազմաթիւ ծալքերի մէջ), ոչ այն համոզումն, թէ անդամի վրա պատուածքներ ու քերծուածքներ չկան, որովհետեւ հէնց միաւորման միջոցին մի մաղ կարող է կտրել վերնամաշկը և պատուածք առաջացնել, որի միջով և կմտնէ թոյնը:

Խոցը երևալուն պէս պէտք է ամեն զգուշութիւն գործ դնել, որ նրա թարախը ուրիշ տեղերի վրա էլ չընկնի և չպատուաստուի: Դրա համար հար-

կաւոր է մաքրութիւն և մաքրութիւն: Օրական մի քանի անգամ լաւ լուացէք վէրքը այսպէս. վերցրէք մաքուր լաւ գլած բամբակ (ի հարկէ, աւելի լաւ է խոնաւածիժ բամբակ, гидрокоп. вата, որը ծախւում է դեղատներում), թաթախէք գոլ ջրի մէջ և վերևից կաթացրէք ջուրը վէրքի վրա մինչև որ լաւ մաքրուի: Եթէ բամբակ չկայ, վերցրէք մի փափուկ բարակ շոր, կամ մարլա (марля) կամ չիբլիայի կտոր: Եթէ խոցը բորբոքուած է, օրը մի քանի անգամ գոլ ջրի մէջ զրէք: Հասարակ ջրի փոխարէն լաւ է գործածել զանազան ախտաջինջ դեղերի խառնուրդներ, օր. կարբօլիան թթուի (карбол. к. ас. phenique), կամ բորակաթթուի (борная кислота ас. borique) կամ րեզօրցինի (резорцинъ, resorcine) 2%-ային խառնուրդներ: Կանայք նոյնպէս յաճախ լուանալու են իրանց արտաքին սեռական գործարանները և նոյնպէս կապելու են խոցը, թէև այդ շատ դժուար է յաջողուում:

Լուանալուց և լաւ չորացնելուց յետոյ խոցի վրա ցանկելու է մի որ և է դեղափոշի: Վաղուց ընդունուած փոշին է իօդօֆորմը, բայց սա սաստիկ հոտ ունի: Ով չէ վախում հոտից, խորհուրդ կտանք այդ փոշին ցանել: Դրա համար մի փետուր կամ բամբակ թաթախում են մէջը ու թափ տալիս վէրքի վրա: Անհրաժեշտ է խոցի եզրերն էլ հտ տանել ու նրա խորշերն էլ հասցնել: Եթէ զգոյշ ցանել ու այնպէս որ իօդօֆորմը հագուտի վրա կամ ուրիշ տեղ չթափի, հոտը իսկի զգալի էլ չի լինի: Այժմ կան շատ ուրիշ դեղեր.—իօդօլ, քսերօֆորմ և այլն, որոնք նոյնպէս լաւ են:

Փոշին ցանելուց յետոյ պէտք է վրան դնել մի քիչ բամբակ ու կապել: Իսկ եթէ խոցը թրփատի տակն է, բամբակ չէ հարկաւոր:

Եթէ բուրծներ կան, պէտք է անկողին պառկել և եթէ ցաւերը սաստիկ են, վրան սառցապարկ դնել (ընդինէ պարկ սառուց լցրած): Եթէ թարախակալում է, աւելի լաւ է հասցնելու համար տաք փաթեթ (согрѣвающій компрессъ) կամ կտաւատի փաթեթ դնել, իսկ երբ կհասնի, բանալ ու իբրև վէրք բժշկել, այսինքն վերև յիշուած դեղային խառնուրդներով լուանալ, վրան իօդօֆորմ ցանել, մէջը պատրուկ դնել, վրան փափուկ շոր ու կապել: Բայց այս, ինչպէս և միւս բոլոր բարդումների համար, դիմեցէք բժշկի:

ሀበኩሀበኩኔሀሃ

(Հեղինակութիւն)

ՍՈՒՍՈՒՆԱԿ

Սուսունակը միգուկի (առնանդամի խողովակի) բորբոքումն է (զուամբ)։ Սուսունակը վարակիչ (կաշողական) հիւանդութիւն է։ Վարակումը կատարւում է սեռական յարաբերութիւնների ժամանակ թարախի միջոցով, որովհետեւ վարակիչ նիւթը թարախի մէջն է։

Եւ, ճշմարիտ որ, հասարակ թարախ չէ սուսունակի թարախը։ Եթէ նրանից մի կաթիլ դրնենք մանրացոյցի տակ (որը մի քանի հարիւր անգամ մեծացնում է), կաեսնենք, որ նրա մէջ կան ահագին քանակութեամբ չափազանց մանր էակներ, որոնք կոչւում են բակտերիա կամ միկրոբ։ Այս միկրոբները բնորոշ են սուսունակին և ոչ մի ուրիշ թարախի մէջ (օրինակ. չիրանի թարախի) չեն գտնուում։ Այսպէս ուրեմն, սուսունակի պատճառը այս միկրոբներն են։ Սուսունակը շատ սարածուած է։ Մեծ քաղաքներում շատ քիչ աղամարդիկ կան, որոնք երբ և իցէ վարակուած չեն եղած այս ցաւով, շատերը նոյն իսկ մի քանի անգամ։ Գուցէ հէնց այս է պատճառը, որ ժողովուրդը այնքան թեթեւ աչքով է նայում այդ հիւանդութեան վրա, այն ինչ նա չափազանց ծանր ու բարդ հեռանքներ ունի, ինչպէս կաշխատենք ցոյց տալ համառօտօրէն։

Սուսունակի նշանները.

Յարաբերութիւնից 2—3 օր անց, հիւանդը մի

ինչ որ խոտանք ու քոր է դգում առնանդամի ծայրին: Եթէ այդ միջոցին մի քիչ բաց անէ միզուկի ծակը, կտեսնէ որ քիչ կարմրած է և ուռած: Այս է առաջին նշանը: Յետոյ կարմրութիւնը գնալով աւելանում է և սկսում է այրումն, կիզումն:

Միզելիս առնանդամի խողովակի մէջ հիւանդը կիզում է զգում. նրան թւում է, թէ եռման ջուր է անցնում միջով, իսկ եթէ բորբոքումը սաստիկ է, թւում է, թէ սուր դանակով ներսից կտրում են առնդամը: Եթէ խողովակի պատերը ուռած են, անցքը նեղանում է և մէջը դժուարութեամբ է դուրս գալիս, նոյն իսկ կաթիլ-կաթիլ է թափւում: Յաճախ էլ ինքը հիւանդն է մէջը պահում, վախենալով ցաւից:

Մի ուրիշ տաժանելի երևոյթ առնանդամի յաճախակի պնդումն է, որը սաստիկ ցաւ է պատճառում հիւանդին ու նրա քունը խանգարում:

Երկրորդ բնորոշ նշանը—հոսումն է:

Դեռ առաջին օրերը անդամի ծայրը սեղմելիս, կարելի է դուրս բերել մի կաթիլ սպիտակ հեղուկ, որը լորձի (ձու սպիտակուցի) նման է: Գնալով հոսումն աւելանում է, այնպէս որ սկսում է ուղղակի ծորալ: Միևնոյն ժամանակ, նոյն լորձանման հեղուկը թալախի յատկութիւններ է ստանում. դառնում է դեղնաւուն կամ կանաչաւուն և ընկնելով սպիտակեղէնի վրա, դեղնագոյն բծեր է թողնում: Եթէ բորբոքումն սաստիկ է, թարախը վարդագոյն է լինում, այսինքն արիւնխաւուն:

Երկրորդ շաբաթում այս տանջող երևոյթները սկսում են մեղմանալ. —կիզումը, ցաւը պակասում են,

արտադրութիւնը աւելի ջրիկանում է և սկսում է կորցնել իր թարախային յատկութիւնը, կրկին դառնալով լորձային հեղուկ, ինչպէս սկզբումն էր: Իսկ 5—6 շաբաթից յետոյ, եթէ հիւանդը լաւ հանգիստ առողջապահական կեանք է վարել, մանաւանդ եթէ բժշկուել է, հիւանդութիւնը վերջանում է:

ՍՈՒՍՈՒՆԱԿԻ ԲԱՐԳՈՒՄՆԵՐԸ

Ցաւակցարար, ինչպէս ասեցինք, շատերը այս հիւանդութիւնը հիւանդութիւն չեն համարում, չեն դիմում բժշկի, պառաւական դեղերով են բաւականանում, չեն փոխում իրանց կեանքը, շարունակում են ալրել և մինչև անգամ չեն դադարում յարաբերութիւն ունենալ կանանց հետ և այլն: Ի հարկէ, այսպիսի պայմաններում հիւանդութիւնը չէ կարող կանոնաւոր ընթացք ունենալ, այլ գնալով սաստկանում է և բարդւում է մօտակայ և նոյն իսկ հեռուոր գործարանների հիւանդութիւններով:

Մենք համառօտ կերպով կնկարագրենք այս բարդումները, որոնք շատ աւելի երկիւղալի են և կարեւոր, քան ինքը սուսունակը:

1. Սուսունակի բարդումներից ամենայաճախ պատահող սերմնատու գործարանների, այն է. *ամորձիքների* և սերմնարտադրիչ խողովակների բորբոքումն է*): Հիւանդը սկզբում մի ինչ որ ծանրութեամբ է:

*) Ամորձիքների (ձուիկների) մէջ գոյանում է սերմը, որը սերմնատար խողովակներով լցւում է միզուկի մէջ միա-

Թիւն է զգուս ամորձիքների մէջ, յետոյ նրանք ցա-
ւում են և, եթէ այդ ժամանակ չօշափենք, կտեսնենք,
որ նրանցից մէկի (չատ հաղիւ երկուսի) վերևի, ետևի
և ներքևի մասը ծածկուած է մի կիսալուսնի նմա-
նութեան ուռոյցքով, որը չափազանց զգայուն է և
մի քիչ սեղմելուց սաստիկ ցաւում է: Ցաւը քանի
գնում է սաստկանում է և այն աստիճանի է հասնում,
որ հագուստի, վերմակի զիպչելն անգամ անտանելի
է դառնում: Միևնոյն ժամանակ ամորձիքների պա-
տեանի (պարկի) մաշկը կարմրում է, բորբոքում:

Այս հիւանդութեան ամենամեծ վտանգն այն է,
որ եթէ երկու ամորձիքներն ևս բռնում են, այն ժա-
մանակ սերմը կարող է կորցնել բեղմնաւորելու ըն-
դունակութիւնը և մարդ, թէև դեռ կարող է յարաբե-
րութիւններ ունենալ կնոջ հետ, բայց զրկուած է սե-
բունդ արտադրելու կարողութիւնից:

2. Եթէ հիւանդը մարուր չէ սլահում առնան-
դամի գլուխը (ծեփուկը), թարախը կարող է հաւաք-
ուել թլփատի (այն շարժական մաշկը, որը ետ ու
առաջ է տարւում և ծածկում ու բանում է ծեփուկը)
և ծեփուկի արանքը, գրգռել, բորբոքել այդ բարակ
մաշկերը, որոնք հաստանում են, ուռչում և այն ժա-
մանակ երկու դէպք կարող է պատահել.—կամ թըլ-
փատը ետ է քաշուած (ծեփուկի քերթից ետ) և այլ-
ևս առաջ չէ խաղում, այլ խեղդում է ծեփուկի վիզը,
կամ ընդհակառակը նա ծածկում է ծեփուկը ու այլ

ւորութեան միջոցին: Իսկապէս բորբոքում է ոչ թէ ինքը
ամորձիքը, այլ մակձուն, որը սերմնատար խողովակների
կիտումն է:

ևս ետ չէ գնում և նոյն իսկ բռնում է միզուկի ծա-
կը, արգելելով մէղին ազատ հոսել: Այս երկու տե-
սակ հիւանդութիւններից տռաջինը կոչւում է յա-
րակապութիւն (парафимоз), իսկ երկրորդը կա-
պութիւն (фимоз):

3. Միզախողովակի պատերը (թաղանթի տակի
տապալին մարմինները) կարող են նոյնպէս բորբոք-
ուել և տեղի տալ թարախակոյտերի գոյացման,
որոնք կարող են թունաւորել արիւնը և նոյն իսկ
մահ պատճառել:

4. Միզապարկի (փամփուշտի կամ փուշի-
կի) բորբոքումն*):

Միզուկից բորբոքումն կարող է անցնել միզա-
պարկը և առաջացնել նոյն ձևի սրնթաց սուսունա-
կային բորբոքումն: Հիւանդը ցաւ է զգում փոքր փո-
քում, չէքերի արանքը, նրբանում (յետունք): Նա հան-

*) Միզապարկը (փամփուշտ) մի պարկ է, որը դրուած է
ցայտոկների միաւորութեան հտիւ: Դատարկ դրութեան մէջ
նա ծածկուած է ոսկորների ետև, ներքևի փորում, իսկ երբ
լցւում է մեղով, բարձրանում է և ցցւում է ոսկորներից վեր:
Նա տակից երեք ծակ ունի, մէկը—առջևի, որտեղից սկըս-
ւում է միզուկը և երկուսը ետևի մասում, որտեղ վերջանում
են երկկամներից եկած երկար միզաբեր խողովակները
կամ միզանցքները: Իսկապէս մէզը գոյանում է երկկամների
(պլոճիկների) մէջ, որոնք արեան համար քամիչի դեր են կա-
տարում, որովհետև մէզը արիւնից է ստացւում: Այս մէզը պլո-
ճիկներից միզանցքների միջով ցցւում է միզապարկի մէջ, իսկ
այնտեղից դուրս է թափւում միզուկի միջով: Սուսունակի վա-
րակիչ թոյնը հակառակ ուղղութեամբ է ընթանում ներքևից
(միզուկից) վեր (միզապարկը, միզանցքը և երկկամները):

գլխատ չունի, քայլերն էլ, նստելն էլ դժուար է լինում: Երկրորդ նշանը *յաճախամիզություն* է: Հիւանդը շուտ շուտ կարիք է զգում միզելու, թէև պարկի մէջ մի քանի կաթիլ մէզ կայ միայն: Զատ բնորոշ է այս հիւանդութեան համար մեզի յատկութիւնները: Նա պղտոր է լինում, դեղին կամ կանաչ գոյն է ստանում: Բայց պղտոր է լինում մէզի վերջին բաժինը, այնպէս որ եթէ հիւանդին երկու բաժակի մէջ միզել տանք, կը տեսնենք, որ առաջի բաժակի միջի մէջը թափանցիկ է մնում, իսկ վերջինը պղտոր: Այդ պղտորութիւնը բաղկացած է թարախից, լորձից և արեան գլխու գականից: Եթէ բոլոր մէզը հաւաքենք մի ամանի մէջ և թողնենք մի քիչ ժամանակ, այս թարախը կը նստի ամանի յատակը, իսկ մաքուր մէզը կկանգնի վերևը: Այսպէս էլ լինում է միզապարկի մէջ և այս է պատճառը, որ առաջի մասը թափանցիկ է դուրս գալիս:

Այս փորձով կարելի է իմանալ, թէ թարախը որտեղից է գալիս.—միզախողովակից թէ միզապարկից: Ուրովհետեւ, եթէ միայն միզուկի մէջն է բորբոքում, այն ժամանակ ընդհակառակը մէզի առաջին բաժինն է պղտոր, իսկ այնուհետեւ դուրս է գալիս մաքուր թափանցիկ մէզ:

5. Երկկամունքների (պլոճրիկ) բորբոքում:

Միզապարկից բորբոքումն կարող է բարձրանալ միզուկներով մինչև երկկամունքները և նրանց մէջ էլ բորբոքում գցել և այն ժամանակ առաջ կգայ երկկամունքների սրբնթաց բորբոքումն իր սոսկալի հեռանքներով.—ուռոյցքներով, ջրգողութիւնով և այլն:

6. Շագանակագեղձի բորբոքում*):

Միզուկից բորբոքումն կարող է անցնել այս գեղձերն և բորբոքել նրանց: Հիւանդը մի ինչ որ ծանրութիւն և ցաւ է զգում շէքերի մէջը և նրբանի մէջ (ետքումը), յակումն դէպի միզելը յաճախանում է և միզելը դժուարանում է ու մէզի հոսանքը բարականում: Միևնոյն ժամանակ դուրս գնալն էլ ցաւով է լինում և նստելն էլ դժուարանում: Լինում է և ջերմ: Այս հիւանդութիւնը երկու տեսակ է վերջանում. կամ մի քանի օրից յետոյ բորբոքումն անցնում է և ուռոյցքը իջնում է, կամ ընդհակառակը թարախակալում է, թարախակոյտ է գոյանում, որը բացւում է կամ միզախողովակի մէջ, կամ նրբանի (վերջնաղիքի) մէջ, կամ շէքերի արանքը, թողելով անցքեր, որոնց միջից երկար ամիսներ, նոյն իսկ տարիներ հոսում է թարախը:

7. Երկարատեւ սուսունակ (хронический трипперъ, goutte militaire).

Եթէ հիւանդութիւնը անուշադիր է թողնուած, կամ բժշկութիւնը անբաւարար է եղած, կամ հիւանդը հակաուռոյցական կեանք է վարել, անցնում են

*) Շագանակագեղձը մի փոքրիկ մարմին է, որը դրուած է միզապարկի առաջ և զբաղւում է այդ փոքր ու միզուկի յետին մասը: Նա արտադրում է մի հեղանիւթ, որը լցւում է միզուկի մէջ առանձին մանր խողովակներով: Այնտեղ նա խառնւում է իսկական սերմի հետ, որը գոյանում է ամսորձիքների մէջ և լցւում է նոյնպէս միզուկի մէջ միաուռութեան միջոցին: Միզուկի բորբոքումն շագանակալին գեղձի խողովակների միջով անցնում է այդ գեղձին:

շաբաթներ, անցնում է մի ամիս, երկու ամիս և սուսունակը բոլորովին չէ լաւանում: Ճշմարիտ է, սուր արտայայտութիւնները մեղմանում են, ցաւը, հոսումը պակսում են, բայց դարձեալ միզումն առանց թեթեւ կիզման կամ խտտանքի չէ լինում, իսկ առաւօտները, կամ արեւեցողութիւնից յետոյ, կամ երկար ման գալուց յետոյ, յանկարծ երեւում է միզուկի ծայրին մի կաթիլ գեղնազոյն հեղուկ: Երբեմն հարկ է լինում սեղմել առնանդամը ետեից առաջ, որ մի կաթիլ հեղուկ դուրս գայ, կամ առաւօտուայ միզի մէջ նկատուում են սպիտակ թելիկներ—այս լորձաթաւախ է:

Երկարատե սուսունակը միզախողովակի խոր մասերի դումն է (բորբոքումն): Բորբոքումն առաջի մասում լաւացել է, բայց միզուկի խորքում դեռ գրգռումը կայ և այնտեղ դեռ արտադրւում է թաւախ ու լորձահիւթ: Երբեմն վատ կեանքի ազդեցութեան ներքոյ յանկարծ այս բորբոքումն նորից սուր կերպարանք է ստանում և այսպէս կարող է կրկնուել մի քանի անգամ, այնպէս որ երկարատե սուսունակ ունեցողը միշտ արամադրուած է ունենալու սրբնթաց սուսունակ իր բոլոր հետեանքներով:

Երիտասարդները երկարատե սուսունակի վրա աւելի քիչ ուշ են դարձնում, քան սրբնթացի, որովհետեւ նա աւելի քիչ է նեղացնում նրանց: Եւ այսպէս անուշադիր թողած հիւանդութիւնը յարատեւում է: Անցնում են տարիներ, տասը տարի և առաւօտուայ կաթիլը չէ վերջանում: Հիւանդը սովորում է դրան և այլ ևս բոլորովին չի էլ վրդովւում, չհասկանալով, թէ ինչ սարսափելի հետեանքներ կարող է ունենալ

իր համար այս չնչին ըանը: Այս հետեանքներից անտարակոյս ամենաերկիւղալին, յամենայն դէպս, ամենաանխորժը միզուկի անձկութիւնն է:

8. Միզուկի անձկութիւն (նեղութիւն):

Միզուկը, ինչպէս ասացինք, նեղանում է սրբնթաց սուսունակի ժամանակ, որովհետեւ թաղանթը լցւում է արիւնով և հաստանում, բայց այս անձկութիւնը անցնում է, երբ անցնում է ինքը սուսունակը:

Իսկական անձկութիւնը երկարատե սուսունակի հետեանքն է: Միզուկի մի կէտում, կամ մի քանի կէտերում երկարատե բորբոքումն թաղանթի վրա վերքեր է գոյացնում: Հին սուսունակ ունեցողի միզուկի մէջ մի քանի անձկութիւններ են նկատուում: Անձկութեան աստիճանը զանազան է լինում: Միզուկը այնքան կարող է նեղանալ, որ մէզը բոլորովին կապւում է:

Արտայայտութիւններից գլխաւորը մէզի հոսանքի բարակելն է և այդ հոսանքի թուլանումն: Հոսանքը քանի գնում բարակւում է և կարող է, ինչպէս ասել ենք, բոլորովին կտրուել, այնպէս որ հարկ է լինում զանազան մեքենաներով մէզը դուրս թողնել: Այս անձկութեան հետեանքները ահագին են և վրտանգաւոր:

Միզուկի նեղութեան պատճառով, միզապարկը բոլորովին չէ դատարկւում: Մէզի մի մասը մէջն է մնում, փութւում է, գրգռւում է միզապարկի թաղանթը և ժամանակի ընթացքում այդ գրգռումն առաջացնում է բորբոքումն: Բացի այդ, եթէ անձկութիւնը մեծ է, միզապարկը միշտ ոյժ է դործ դնում, որ դատարկուի, սաստիկ կծկւում է, դրանից առաջ է գալիս

այն, որ անձկութեան ետեւ միզուկը ընդլայնանում է, պարկ է դառնում, թաղանթը բարակում է և մի օր, ուժ տալիս, կարող է պատռուել, մէջը ծծուկել արեան մէջ և թունաւորել հիւանդին:

Բարեբախտաբար այս մի հաղուագիւտ երևոյթ է, աւելի յաճախ գոյանում են կեղծ անցքեր.—այսինքն մէջը, չկարողանալով միզուկով դուրս գալ, կամաց-կամաց իրան նոր ճանապարհ է բանում: Այսպիսով ստացւում են կեղծ անցքեր, որոնք բացւում են կամ վարոցի (առնանդամի) տակը, կամ շէքերի մէջ, կամ նոյն իսկ ետին աղիքի մէջ: Այս մի անտանելի բարդումն է, որը տանջում է հիւանդին անդադար, հեռացնում է նրան հասարակութիւնից, քանի որ այդ խեղճը անկարող է պահել իր մէջը, որը անդադար ծորում է այս անցքերից! Միայն օպերալիան կարող է բժշկել այդ արատը:

9. Յիշենք այն էլ, որ սուսունակը առաջացնում է տղամարդու սեռական գործունէութեան թուլանումն և անկանոն սեքսուալութիւն:

Մենք նկարագրեցինք այն բարդումները, որոնք նկատւում են միզասեռական գործարանների վրա (վարձցի, ամորձիքների, միզապարկի, երիկամունքների).—սրանք հետեւինք էին ախտածին սուսունակային միկրօբի տարածմանը անմիջապէս խողովակների միջով:

Բայց թուածս հիւանդութիւններով չեն սահմանափակւում սուսունակի բարդումները: Հարուածւում են նոյնպէս և հեռաւոր ու բոլորովին տարբեր գործարաններ և մարմնամասեր:

9. Աչքերի բորբոքումն. Անմաքուր հիւանդները սուսունակի թարախով կեղտոտած ձեռները տանում են աչքերին, կամ սրբում նոյն թարախով աղտոտւած սրբիչով, կամ շապիկի փէշով և վարակում աչքերը: Թարախը աչքին ընկնելուց մի ժամ հաղիւ անց, աչքը կարմրում է, լցւում է արտասուքով և սաստիկ քոր է գալիս: Հիւանդը չէ կարող լոյսին նայել, աչքի բիբը ցաւում է և ցաւը տարածւում է դէպի վեր—դէպի ճակատը: Երկրորդ—երրորդ օրը արեանունքն ուռչում է, հաստանում այն աստիճան, որ հիւանդը դժուարութեամբ է աչքերը բանում և նոյն իսկ աչքերը բոլորովին փակւում են: Եթէ փակ աչքը ուժով բանանք, արեանունքների արանքից դուրս կցայտէ թարախ: Եթէ այսպէս հիւանդացած աչքը խնամքով չէ բժշկւում, նա կարող է փշանալ, իսկ եթէ չփշանայ էլ, անպատճառ հատ կմնայ բքի վրա:

Նորածինների աչքերի սուր բորբոքումը նոյնպէս հետեւանք է մօր ունեցած սուսունակին.—երկուսի գլուխը դուրս գալու միջոցին, թարախից աչքերն է ընկնում և բորբոքում:

10. Յօդերի բորբոքումն:

Հիւանդութեան առաջին շաբաթուայ մէջ (երբեմն աւելի ուշ), յանկարծ մի օր և է յօդում (ծընկան, ուսի, արմունկի, դաստակի) հիւանդը սաստիկ ցաւ է զգում, յետոյ յօդը ուռչում է: Ցաւերը երբեմն այնչափ սաստիկ են լինում, որ հանգիստ չեն տալիս հիւանդին:

Սուսունակային յօդացաւը նման է քամու յօ-

դացաւին (ըեւմատիզմ) և դանազանութիւն է այս վերջինից նրանով, որ սովորաբար միայն մի յօդն է հարուածում (այն ինչ քամին մի քանի յօդեր միատեղ է բռնում): Տարբերութիւն է նոյնպէս և այն բանով, որ շատ աւելի երկար է տևում ու աւելի դժուար է բժշկում:

11. Ներդայնութիւն եւ մեկամաղձոտութիւն:

Մենք ասել ենք, որ մեծ մասամբ երիտասարդները անուշադիր են գէպի այս հիւանդութիւնը, բայց շատերը ընդհակառակը տեսնելով, որ նա յարատևում է, որ հնար է չէ լինում ազատուելու նրա անախորժ բարդութիւններից, անընդհատ մտածում են նրա մասին և յաճախ յուսահատութեան հասնում: Հիւանդութեան յարատևումն առհասարակ ընկճեցնող ազդեցութիւն ունէ հիւանդի վրա, անդադար ներդային լարուած գրութեան մէջ է պահում նրան և վերջի վերջոյ դարձնում է նրան մի գիւրազրգիւ և միևնոյն ժամանակ մեկամաղձոտ արարած: Նա իր կեանքը թունաւորութեամբ է համարում, անընդունակ է համարում իրան ամուսնանալու և ընտանիք ունենալու: Այսպէս յուսահատութեամբ, նա կորցնում է գործելու, աշխատելու աշխոյժը և նոյն իսկ պատրաստ է ինքնասպանութեամբ վերջ տալ իր կեանքին:

ԿՆՈՋ ՄՈՒՍՈՒՆԱԿ

Կնոջ սուսունակը աւելի ընդարձակ ծաւալ է ստանում, քան սղամարդինը, շնորհիւ կնոջ անատոմիական առանձնայատկութիւններին*):

Այսպէս, կնոջ միզուկը աւելի կարճ լինելով, բորբոքումն աւելի հեշտութիւնով է անցնում միզապարկին, բայց միևնոյն ժամանակ ցաւի, կիզման երեւոյթները միզուկի մէջ կարող են աննշան լինել:

Բայց ամենազլխաւոր կէտն այն է, որ մօտիկութեան պատճառով միզուկից թարախը հեշտութիւնով ընկնում է բունոցի վրա (vulva), այնտեղից բորբոքումն անցնում է հեշտոցին, այստեղից—զաւակատունը, և կարող է բարձրանալ ֆալլոպեան խողովակների միջով մինչև ձուարանները:

Այսպէս, բացի այն տանջանքները, որոնք ընդ-

*) Կնոջ միզուկի մուտքը բունոցի մուտքից անմիջապէս վեր է, այնպէս որ միզուկից հոսած թարախը իսկոյն ընկնում է վրան: Բունոցից սկսւում է հեշտոցը (vagina), որը մի առաձգական խողովակ է և որի խորին (յետին) ծայրը ընդունում է իւր մէջ զաւակատան փողը (վիզը, col de l'uterus, шейка матки): Զաւակատունը մի եռանկիւնի մարմին է, մէջը դառարկ: Նրաներբէի անկիւնը, ինչպէս ասացինք, բացւում է հեշտոցի յետին ծայրի մէջ, իսկ վերեւ երկու անկիւնները ընդունում են ֆալլոպեան խողովակները, որոնք ձուարաններից են իջնում:

ձուարանների մէջ գոյանում են կնոջ ձուիկները (մանր խոշորացուցական մարմնիկներ), որոնք հասունանալով ընկնում են ֆալլոպեան խողովակի մէջ և նրա միջով—զաւակատուն, որտեղ և բեղմնաւորում են հեշտոցից զաւակատուն մտած սերմով:

հանուր են թէ տղամարդուն և թէ կնոջ, այս վերջինը իր կազմութեամբ տրամադիր է մի շարք սեփական ցաւերի, որոնք յատուկ են նրան:

Նրանց բոլոր սեռական գործարանները կարող են բոլորքուկ և անասելի տանջանքների հասցնել նրանց:

Բունոցը կարմրում է, ուռչում, ջրջրոտում և քայլելն անգամ անկարելի դարձնում: Հեշտոցը (կամ խորոպճին) նոյնպէս սաստիկ բորբոքւում է, ուռչում, ցաւում և անկարելի կամ չափազանց տանջալից դարձնում միաւորութիւնը: Հիւանդները ջերմում են:

Բայց այս բոլորը ոչինչ է, համեմատելով այն անտանելի դրութեան հետ, որը ստեղծում է կնոջ համար զաւակատան բորբոքումն:

Երբ բռնկում է զաւակատան սուսունակային բորբոքումն, կինը սաստիկ ցաւ է զգում ամբողջ փորում և բարակ մէջքում: Հիւանդը կամ դող է զգում կամ ջերմ: Մի սաստիկ ծանրութիւն իջնում է ազդեբերին, որը արգելում է նրան ման գալ: Եթէ հիւանդութիւնը շատ սուր կերպարանք է ստացել, հարեան դութիւնը շատ սուր կերպարանք է ստացել, հարեան մարմիններն էլ գրգռման և բորբոքման մէջ են ընկնում: Բորբոքում են ֆալլոպեան խողովակները, ձուարանները և որ սարսափելին է, ընտերապառը (փորի ներսի յուզաթաղանթը, *брюшина*), որի բորբոքումն յաճախ մահ է առաջացնում:

Կնոջ յարատեւ սուսունակը կամ սրննթաց սուսունակից է մնում, կամ ուղղակի սկզբից երկարատեւ բնաւորութիւն ունի: Այսպէս, հիւանդանում են կանայք, երբ յարաբերութիւն են ունենում մի երկական, երբ յարաբերութիւն են ունենում մի երկական սուսունակ ունեցող տղամարդու հետ: Տղա-

մարդիկ կամ կարեւորութիւն չափով իրանց «առաւտեան կաթիլին», կամ մի յանցաւոր անհոգութեամբ, կամ անգիտութեամբ ամուսնանում են և վաղուց են իրանց կնոջը պսակի հէնց առաջին օրը: Եւ յանկարծ առողջ, կայտառ, միամիտ աղջիկը, ընկնելով այդպիսի մի ամուսնու ձեռքը, շուտով պատժւում է նրա մեղքերի համար և դեռ մատաղ հասակում դատապարտւում է երբեմն իր ամբողջ կեանքը տանջուելու, զրկւելով նոյն իսկ զաւակ ունենալու միսիթարութիւնից: Նրա սեռական գործարանները հանդարտ բորբոքման մէջ են ընկնում: Հիւանդ կինը զգում է նախ թեթեւ քոր, թեթեւ կիզումն, յետոյ արտադրութիւնը աւելանում է, վրա են գալիս փոքր փորի, մէջքի և ազդեբերի ցաւեր, որոնք սաստկանում են շարժուելուց, ման գալուց, մանաւանդ ամսականների (դաշտանի) միջոցներին: Դաշտանը ինքը սաստիկ ցաւոտ է լինում, այնպէս որ ամեն անգամ հիւանդը ստիպուած է լինում պռուկել: Դաշտանը անկանոն է դառնում. կամ յետ է ընկնում կամ ժամանակից առաջ գալիս: Միւսնոյն ժամանակ, զաւակատանից յաճախակի արիւնահոսութիւններ են երեւում և սաստիկ թուլացնում են խեղճ կնոջ: Այսպիսի հիւանդները անկարող են լինում պահել իրանց զաւակին արգանդում մինչև վերջը և վիժում են: Այս վիժումները կրկնւում են և վերջ ի վերջոյ խեղճ կինը կորցնում է զաւակ ծնելու ընդունակութիւնը:

Երկարատեւ հիւանդութիւնից և զանազան բարդումներից կանայք թառամում են, նիհարում, գունատւում, կորցնում են իրանց աշխոյժութիւնը, մե-

լամադձոտ, նեարդային դառնում, նրանց մէջ զարգանում է հիստերիա և ուրիշ ներդային հիւանդութիւններ:

Մի խօսքով, այն ահագին քանակութեամբ «կանացի հիւանդութիւն» ունեցող կանայք, որոնցից չատ շատերը ամբողջ տարիներով, նոյն իսկ իրանց ամբողջ կեանքը, բժիշկների ընդունարաններումն են անցկացնում, որոնցից շատերը ստիպուած են լինում իրանց ծանր օպերացիաների ենթարկել, — անգէտ կամ մեղապարտ տղամարդու զոհեր են:

Միզուկի հասարակ, ոչ սուսունակային ըորքորումն: Միզուկը կարող է բորբոքուիլ ուրիշ պատճառներից ևս. օրինակ, յաճախ կրկնուած սեռական յարաբերութիւններից, արբած գրութեան մէջ միաւորելուց: Դաշտանի միջոցին կամ ծննդաբերութիւնից անմիջապէս յետոյ միաւորուելը նոյնպէս կարող է տկարացնել կնոջ: Մի քանի ներս ընդունած գեղերը նոյնպէս գրգռում են միզուկի թաղանթը: Այս հիւանդութիւնը, որը կոչւում է միզուկադուր, տարբերւում է իսկական սուսունակից նրանով, որ նա մի երկու երեք օրում վերջանում է առանց դեղի և երբեք արտադրութեան մէջ չեն լինում սուսունակային քակտերիաները:

27658

ՎԵՔՆԱՊԱՆՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՍՈՒՆԱԿԻ ԴԵՄ

«Ոչ մի հիւանդութիւն այնպէս անխուսափելի կերպով չէ փոխանցնում հիւանդից առողջին, ինչպէս սուսունակը», ասում է մի ֆրանսիացի յայտնի բժիշկ:

«Սեռական յարաբերութիւնների միջոցին միզուկի ծայրը, թոյնով լցուած, քուում է կնոջ սեռական գործարաններին և ամեն տեղ տրորում է տարածում է ախտածին թարախը»:

«Վտանդից կարելի է խուսափել միմիայն բնականէ կամ աղիքից, կամ մի ուրիշ անթափանցիկ նիւթից չինած մատանից (շապիկից), որը հագնում են առնանդամի վրա*», որպէս զի թոյնը առողջ կնոջ գործարանների մէջ շրջակի և փոխադարձաբար, որպէս զի պաշտպանէ տղամարդուն, եթէ կինը հիւանդ է»:

Հետեալը կինը միմիայն բացառիկ դէպքերում կարող է խուսափել վարակումից և երբեք չպէտք է յոյս դնէ «լուացումների և օրսկումների» վրա: Այս ֆակտը հաստատուում է առօրեայ դիտումներով:

Նոյնը կարելի է ասել տղամարդու վերաբերմամբ: Եթէ կինը հիւանդ է, նրա արտաքին գործարանները ծածկուած են լինում վարակիչ թարախով և չփումն անխուսափելի է: Երբեք չպէտք է հաւատալ որոշ կարգի կանանց խօսքերին, թէ բոլորովին առողջ են, վաղուց է ինչ մարդու երես չեն տեսել: Պէտք է աչքի առաջ ունենալ նոյնպէս այն հանգամանքը, որ,

*) Այս շապիկը (զոնգոմը), որը վաճառում է գեղատներում, նոյնպէս մի փոտահելի միջոց չէ, քանի որ նա կարող է պատռուել:

խնչպէս ասել ենք, երբեմն կինը ոչինչ առանձին ան-
յարմարութիւն չէ զգում իր սուսունակից:

Սուսունակից, ինչպէս և միւս վեներական ակս-
տերից, ազատ մնալու միակ հաւատարիմ միջոցն է
ժուժկալութիւնը: Սխալ է այն տարածուած կարծի-
քը, թէ ժուժկալութիւնը վնաս է տղամարդուն: Այս
հին միտքը այժմ հերքուած է, որովհետեւ չէ գտնուած
մի հիւանդութիւն, որը կարելի լինէր պահեցողու-
թեան վերագրել. այն ինչ բոլոր վեներական ակստե-
րի փոխանցումն կատարուած է համարեա միշտ սեռա-
կան յարաբերութիւնների շնորհիւ: Վարակումը հեշտա-
նում է արբած դրութեան մէջ միաւորութեամբ, կամ երբ
յարաբերութիւնները կրկնուած են մի քանի անգամ:

Բացի անմիջական վարակումից, կարելի է կրպ-
չել նոյնպէս և արտաքինոցներում, կամ բաղնիսներում,
նստարանների վրա նստելիս (որոնց վրա կարող է
ընկած լինել սուսունակի թոյնը). — այս պատճառով
անհրաժեշտ է նստարանները միշտ լուսանալ: Թարա-
խը կարող է ընկած լինել նոյնպէս և անկողնու սպի-
տակեղէնի վրա (օր. հիւրանոցներում), հետևաբար
միշտ պէտք է փոխել տալ այդ սպիտակեղէնը:

Մենք գիտենք, որ վարակիչ միկրոբը գտնուած
է թարախի մէջ, ուրեմն հիւանդը, բացի սեռական
յարաբերութիւնների դադարացումն, բարոյապէս պար-
տաւոր է հեռացնել կամ ոչնչացնել այն ամեն իրերը,
որոնց վրա ընկնում է թարախը: Այսպէս, բամբակը,
սպունգը, որոնցով մաքրում են անդամը, պէտք է
անմիջապէս դէն գցուեն կամ այրուեն: Հիւանդը պէտք
է իր սրբիչը, անկողնու սպիտակեղէնը, իր վրայի
փոխնորդը զգուշութիւնով պահէ, ու առանձին լուալ

տայ: Նա պարտաւոր է նոյնպէս և մաքրել արտաք-
նոցները ու լողարանները և այլն:

Երկարատեւ սուսունակը նոյնչափ վտանգաւոր է,
որչափ և որնթացը, որովհետեւ նրա թարախի մէջ ևս
(որքան էլ սակաւ լինէր այդ թարախը) գտնուած են
ակտիւ միկրոբներ: Այն «առաւօտեան կաթիլը»,
որը ֆրանսիացիք կնքել են «զինուորական կաթիլ»
կոչւիտ անունով, պարունակում է նոյնպէս իր մէջ բա-
ւականաչափ միկրոբներ մի կնոջ ակտուորելու հա-
մար: Այդ թոյնը, որը ամիսներով ու տարիներով
մնում է տղամարդու մարմնի մէջ և առանձին ան-
յարմարութիւններ չէ ներկայացնում, ընկնելով կնոջ
սեռական գործարարների վրա, յանկարծ դարմանալի
թունաւորիչ բնաւորութիւն է ստանում և տարածւում
է ու հիւանդացնում զաւակատունը, ձուարանները,
բորբոքելով նրանց ներքին թաղանթները, գոյա-
ցնելով թարախակոյտեր և այլն:

Չատ բժիշկներ այժմ այն կարծիքին են, որ
կանանց հիւանդութիւնների 90%-ը պէտք է վերադ-
րել սուսունակին:

Այս բոլորը իմանալով, որ աստիճան պիտի բա-
րոյապէս ընկած լինի մարդ, որ գիտակցօրէն վարա-
կէ անարատ կնոջ!

ՍՈՒՍԱՆԱԿ ԵՒ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

Ի նկատի ունենալով սուսունակի բազմազան
վտանգալից բարդումները, նրա փոխանցման չափա-
զանց հեշտութիւնը, հասկանալի է դառնում, որ երի-

տասարդի առողջութիւնը և հիւանդութիւնը ահագին դեր պիտի խաղայ ամուսնութեան խնդրի մէջ:

Այստեղ կարող է զանազան դէպքեր պատահել*):

1. Պսակի օրը նշանակուած է, տղան իր աղաբութեանը մնաս բարով է անում: Սկսում են անվերջ քէֆեր իրանց հետեանքով—վարակումով: Տղան յուսահատուած է, մի քանի օր է մնում միայն մինչև պսակուիլը: Ի՞նչ անէ: Նա գէս ու գէն է ընկնում, ամենքի խորհրդին լսում է, ամեն ճար գործ է գնում և յաճախ աւելի ևս վատացնում իր դրութիւնը: Նա թէև լաւ է հասկանում իր դրութիւնը, բայց ամօթ-խածութիւնը կամ երկիւղը արգելում են նրան խոստովանուել և... նա գնում է պսակ: Հետեանք.—կնոջ վարակուելը:

Խեղճ կինը սկզբում գանգատում է ինչ որ անորոշ ցաւերից, անհանգստութիւնից, որոնք ինքն ու չրջապատողները բացատրում են ամուսնական կեանքով, մինչև որ ակներև է դառնում, որ խեղճը հիւանդ է: Այնուհետև նա սկսում է անվերջ յաճախել բժիշկները՝ զրասնեակները:

2. Փեռան սուսունակ ունեցել է ամիսներ ու տարիներ առաջ և այժմ իրան բժշկուած է համարում ու վստահօրէն պսակ է գնում: Մի քանի օր շանցած յանկարծ նկատում է իր վրա սրբնթաց սուսունակի նշաններ: Ի՞նչ կղաւ:

Այստեղ երկու դէպք կարող է պատահած լինել.—կամ աղջիկը հիւանդ է եղած (որ բարեբաղ-

դարար մեր ընտանիներում ենթադրելի չէ), կամ փեսայի հին սուսանակը բոլորովին առողջացած չէ եղած, այլ անցած է եղած երկարատև սուսանակի, որը, ինչպէս գիտենք, յարաբերութիւններից կարող է սրբնթաց սուսունակի կերպարանք ստանալ:

3. Արդէն ամուսնացած մարդը կարող է այդ հիւանդութիւնն ստանալ մի ուրիշ կնոջ հետ ունեցած յարաբերութիւններից: Չնայելով իր դրութեանը, նա անգիտութեամբ թէ աններելի անհոգութեամբ չէ դադարում իր կնոջ հետ էլ յարաբերութիւններ ունենալ և նրան էլ է վարակում:

Այս և համանման դէպքերում տղամարդը մեղապարտ է իր կնոջ, իր ընտանիքի առաջ:

Եթէ հիւանդութիւնը պսակից առաջ է պատահում, փեսան պարտաւոր է զանազան պատրուակներով յետաձգել ամուսնութիւնը մինչև առողջանալը: Ճշմարիտ է, յաճախ այդ բանը մեծ անյարմարութիւններ ունէ, —պսակի օրը յայտարարուած է, հրաւերներն ուղարկուած են ու պատրաստութիւնները տեսնուած և ծիսակատարութեան յետաձգումն կարող է աւելի մալ զանազան մեկնութիւնների, —բայց որքան էլ ծանր լինէր այդ, այնուամենայնիւ փեռան պարտաւոր է այդ անել:

Այն դէպքում, երբ տղամարդը ամուսնութիւնից յետոյ է հիւանդանում, նա պիտի կտրէ յարաբերութիւնները իր կնոջ հետ, մի օր և է ուրիշ հիւանդութիւն առաջ բերելով և այլն: Այս մասին երկար խօսելն աւելորդ է:

Երկարատև սուսունակի խնդիրը աւելի բարդ է: Այս հիւանդութիւնը, ինչպէս ասել ենք, անուշադիր

*) Օգտուում ենք պրօֆ. Թիւիէնի «Սուսունակ և ամուսնութիւն» հեղինակութիւնից:

է թողնուում հիւանդի կողմից, որովհետեւ շատ չէ անհանգստացնում նրան: Եւ այդպիսի հիւանդներ իսկի չեն վախենում ամուսնանալուց, որովհետեւ կամ նրանք կարեւորութիւն չեն տալիս իրանց տկարութեանը, կամ չգիտեն, թէ նա վարակիչ է, կամ ուղղակի չեն էլ կասկածում, թէ հիւանդ են:

Աւելացնենք, որ կան և այնպիսիները, որոնք ամուսնանում են հէնց ահա յոյսով, որ փրկուեն իրանց անվերջանալի սուսունակից, հիմնուելով այն տխմար և գարշելի ու վտանգաւոր նախապաշարմունքի վրա, թէ երկարատեւ սուսունակից կարելի է բժշկուել կոյսի հետ յարաբերութիւն ունենալով:

Ամուսնանալու պատրաստուող երիտասարդը, որը երբ և իցէ սուսունակ է ունեցել, որքան էլ իրան առողջ զգայ, անպատճառ պիտի դիմէ բժշկին: Բժիշկը գնիման առանձին միջոցներ ունէ, որոնցով կիմակենք, թէ երիտասարդը կատարելապէս առողջացած է, նայ, թէ երիտասարդը ամուսնութեան մեծ թէ ոչ: Բժիշկը պիտի որոշէ ամուսնութեան մեծ խնդիրը: Կհասնի արդեօք մի օր, երբ մեր մէջ ևս օրիորդների հայրերն կսկսեն գիտակցօրէն վերադարձնել իրանց փեսաների առողջութեան բերուել ղէպ իրանց փեսաների առողջութեանը և բժշկի վկայական կպահանջեն նրանցից, նախ քան իրանց անմեղ երեխաների ապագան նրանց յանձնելու: Անգլիայում, որոշեալ շրջաններում, հայրերը չեն քաշուում այդպիսի վկայադրեր պահանջելուց:

Բժշկի վկայութիւնը մեծ կարեւորութիւն ունի և ուրիշ տեսակէտից: 2 մուսնանք, որ յարատեւ սուսունակ ունեցողը կարող է և ամորձիքների բորբոքումն ունեցած լինել, իսկ այս հիւանդութիւնը (ինչ-

պէս յիշել ենք) երբեմն ամուրիութեան պատճառ է դառնում: Բժիշկը միջոց ունի իմանալու թէ փեսան ընդունակ է զաւակ արտադրելու, այսինքն թէ նրա սերմը ընդունակ է բեղմնաւորելու, թէ ոչ:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԲԺՂԳՈՒԹԻՒՆ ՀԻՒՆԵԴՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑԻՆ

Սրբութեան սուսունակի նշանները երեւալուն պէս, պէտք է դիմել բժշկի և լրջօրէն բժշկուել, որպէս զի հնար լինի խուսափելու բարդումներից: Պէտք է հասկանալ, որ այս հիւանդութեան հետ հանաք չէ կարելի անել և ոչ էլ հարկաւոր է գլուխ կորցնել, յուսահատուել, ղէս ու ղէն ընկնել ու ամեն պառաւիր առածների ախանջ դնել:

Առաջին օրերը, երբ սաստիկ ցաւ, կիզումն կայ, պէտք է պառկել անկողին կամ գոնէ նստած մնալ ու սենեակից դուրս չգալ: Աւելորդ է ասել, ուրեմն, որ երկար քայլելը, պարը, ձիով ման գալը, նոյն իսկ երկար ոտի վրա մնալն արգելուած են: Մինչև անգամ սայլով անհարթ ճանապարհով գնալն էլ վնաս է: Մի խօսքով, պէտք է հասկանալ, որ հանգիստը, պառկած դիրքը զանազան բարդումների ղէմն առնում են:

Ամորձիքների բորբոքումից խուսափելու համար պէտք է ամորձակալ կամ սուսպինտոր ունենալ:

Ամորձակալները զանազան տեսակ են լինում, նրանք ծախում են գեղախանութներում, դեղատներում: Նրանք այնպէս են կարած լինում, որ բարձրացնեն ամորձիքները, որպէս զի սրանք կախ չմնան, չբորբոքուեն:

Ամորձակալը ամեն մարդ կարող է ինքը կարել: Վերջըէք մի քառանկիւնի կտոր քաթան, երեք վեր-
շուկ լայնութեան, երկու ծակ արէք, մէկը ամորձիքնե-
րի և առնանդամի համար, միւսը միայն առնանդամի:
Քաթանի շորս անկիւններին կապեր կապէք: Առաջ
կապում են փորին այն եզրը, որը մօտ է մեծ ծակին,
ամորձիքը ու անդամը անց են կացնում այդ ծակի
միջով, մի շերտ բամբակ են դնում ամորձիքների տա-
կը որ բարձրանան, յետոյ վրա են բերում երկրորդ
կապերը, անդամն անց են կացնում երկրորդ (փոքր)
ծակով, վրա են բերում և կապում են ներքին կապե-
րը, այնպէս որ բոլորը բարձրանայ:

Տղամարդիկ պիտի յաճախ լուանան անդամը,
և յետոյ սապոնով լաւ մաքրեն իրանց ձեռները: Կա-
նայք աւելի ևս պիտի մաքուր պահեն իրանց սեռա-
դան գործարանները, որովհետև թարախը (որը եր-
բման առատ հոսում է թէ միզուկից և թէ հեշտոցից)
գրգռում է անդամը նրբանը, չէքերը և հեշտութեամբ
կարմրութիւն, պզուկներ ու ջրջրուկ առաջ բերում:
Սպիտակեղէնը կեղտոտուելուց պաշտպանելու համար
առնանդամի ծայրին դնում են մի շերտ մաքուր
բամբակ*):

Անդամին ձեռ տալուց, (լուանալուց կամ դեղ
անելուց յետոյ), ինչպէս ասացինք, պէտք է ձեռները
սապոնով լաւ լուայ, որ անմաքուր ձեռից չբոլորունեն
աչքերը: Եթէ աչքերից մէկը արդէն հիւանդացել է,
պէտք է միւսը փրկել: Դրա համար հարկաւոր է ուղ-
ղակի առողջ աչքին բամբակ դնել-կապել, որ թարա-
խը չընկնի առողջ աչքը: Իսկ հիւանդ աչքի բժշկու-

*) Ընտրէք բոլորովին մաքուր լաւ գլած բամբակ: Լաւ
և փ տուէք ջրի մէջ, յետոյ փռէք արեւին տակ, որ չորանայ ու
փաթաթած պահէք:

թեան համար պէտք է բժշկի դիմել: Մինչև բժշկի
գալը պէտք է աչքը լուանայ բորակային թթուի
(борная кислота) խառնուրդով (մի թէյի գդալ մի
բաժակ տաք ջրի մէջ):

Ամեն տեսակ սեռական գրգռումներ, մանա-
ւանդ սեռական յարաբերութիւնները, բարդումներ են
առաջացնում: Ուրեմն պէտք է խուսափել նրանցից:
Եթէ հիւանդը գիշերները պնդումներ ունի, թող ան-
կողինը կոշտ անի ու սննեակը հով (13° — 14° տա-
քութիւն), ընթերի չանի ու ոգելից խմիչքներ (ա-
րաղ, գինի) գործ չածէ: Նոյնպէս պահեցողութիւն
պէտք է ուսեկու մէջ: Խուսափելու է այն ամեն ուտե-
լեղէններից, ինչ որ կարող է գրգռել և փորկապու-
թիւն առաջ բերել: Այսպէս, չպէտք է շատ օտլային
նիւթեր գործածել (հացեղէն, խմորեղէն, բրինձ, ձա-
ւար և այլն), միսասկար են նոյնպէս պանիրը, քացա-
խը, ձալորը, մանանեխը և այլն: Առհասարակ պէտք
է ուտել քիչ-քիչ և դիւրամարս կերակուրներ ու փորը
միշտ արձակ պահել: Չպէտք է գործածել նոյնպէս և
փրփրող խմելիքներ (գելաէրեան ջուր, կվաս), թէյը
պէտք է բաց լինի, սուրճ չպէտք է խմել: Ամենալաւ
խմելիքը ի հարկէ կաթն է. նա բանում է մէզը, ողո-
ղում—մաքրում է միզային գործարանները (միզա-
պարիը, միզուկը):

Դեղերով բժշկութիւն:

Սուսունակի կանոնաւոր բժշկութիւնը կարող է
կատարել ի հարկէ միայն բժիշկը: Բայց ցաւակցարար
ամեն տեղ բժիշկ չկայ և ամեն անգամ էլ հիւանդնե-
րը բժշկի չեն դիմում:

Այստեղ մեր պարտք է զգուշացնել երիտասարդներին պառաւային բժշկութեան դէմ, որը եթէ մէկին օգուտ է բերում, քսանին վնասում է: Տեղական հէքիմները գեղերը կամ սաստիկ այրող են, կամ անտարբեր: Երկու դէպքերում էլ նրանք վնասակար են: Ուրեմն պէտք է խուսափել այդպիսի բժշկութիւնից:

Սուսուռակի բժշկութեան նպատակը պիտի լինի մեղմացնել միզախողովակի բորբոքումն, սպանել միկրօբները, որոնք բորբոքման պատճառներն են: Այդ նպատակով գործ են ածում նախ ներքին գեղեր, յետոյ, երբ բորբոքումն իջնի, սկսում են սրսկել զանազան միկրօբասպան գեղեր, ինչպէս. կարբօլեան թթու (карболовая кислота), վերմանգանական կադի (гиперманганикумъ), բէզօրցին և այլն, որոնցից զանազան խառնուրդներ են շինում և սրսկում միզուկի մէջ:

Սրսկումն — միզուկի մէջ գեղեր լցնելն է: Սրսկիչը (спринцовка) պէտք է ապակեայ լինի և ունենայ կաուչուկէ (կարծր բեղինէ) պիստոն, ծայրը նոյնպէս կաուչուկ: Գործածելուց առաջ և յետոյ անհրաժեշտ է սրսկիչը լաւ լուանալ:

Սրսկումն այսպէս է կատարւում: Հիւանդը մաքրած սրսկիչը լցնում է գեղի խառնուրդով, միզում է ու պառկում: Յետոյ սրսկիչի ծայրը դնում է միզախողովակի մուտքի մէջ, երկու մատով պինդ սեղմում է, իսկ միւս ձեռով սրսկում է գեղը: Դեղը շարունակում են լցնել մինչև որ մի տեսակ արգելք ու ցաւ զգացուի: Այդ պատահում է, երբ սրսկիչը կիսից մի քիչ աւելի է դատարկուել. սրսկիչի մէջ օդ չպիտի մնացած լինի, դրա համար պիտի սրսկիչի ծայրը վեր

բռնել, յետոյ պիստոնը սեղմել, մինչև որ մի երկու կաթիլ գեղից էլ դուրս թափուի: Սրսկումն պէտք է անել շատ կամաց, առանց շտապելու եւ հեղուկը միզուկի մէջը պահել մի երկու րոպէ (անդամի ծայրը ամուր սեղմելով):

Դեղերը սրսկելու յաճախութիւնը և այլն որոշում է բժիշկը, իսկ եթէ բժիշկ չկայ, խորհուրդ կը տանք ոչինչ չլցնել միզուկի մէջ, այլ բաւականանալ միմիայն յիշած առողջապահական կեանքով և ներքին միջոցներով, այսինքն ներս ընդունելու դեղերով: Յաճախ այս ձևի բժշկութիւնը բոլորովին բաւարար է լինում ու հիւանդները առողջանում են: *Ներսից ընդունելու դեղերն են.* — բալասանական կոշուած գեղերը:

Սրանցից գործ են դրում Կօպայի բալասան (копайский бальзамъ) եւ Կուբեբան (кубеба) — *Ննդկապղպեղ*, որից պէտք է ընդունել 6—8 գրան օրական 3 անգամ կապսուլներով. Գեղատներում ծախւում են պատրաստի կապսուլներ: Լաւ են արտասահմանի սանտալի (санталь) իւղը, որը ծախւում է նոյնպէս կապսուլներով: Ընդունելու է 3 մինչև 6 կապսուլ օրական:

Բալասանական նիւթերը մէզի հետ դուրս են հանւում ու անցնելով միզուկի միջով մեղմացնում են բորբոքումն:

ՍՈՒՍՈՒՆԱԿԻ ԲԱՐԴՈՒՄՆԵՐԻ ՔԺԶԻՈՒԹԻՒՆԸ

Նրանց բժշկութեան համար բժշկին դիմելու է.
—մեր տուած խորհուրդները միայն այն դէպքերի
համարեն, երբ հնար չկայ բժշկին դիմելու:

ա. Ամորձիքների բորբոքումն ամեն բանից
առաջ հանգիստ է պահանջում: Պէտք է պառկել ան-
կողին, ամորձիքների տակը մի բարձիկ դնել, վրան
բամբակ, կամ մի կարտոն դնել աճուկներին և վրան
դնել ամորձիքները: Եթէ ցաւը սաստիկ է և բորբո-
քումն մեծ է, պէտք է վրան երկար ժամանակ սառ-
ցափաթեթ^{*)} պահել և շուտ-շուտ փոխել, երբ կսկսի
տաքանալ, կամ հէնց սառցապարկ (ծեծած սառուց
մի անթափանցիկ պարկի մէջ լցրած^{*)}):

Եթէ սառուցը ցաւերը սաստկացնում է ու 4—5
օրից յետոյ բորբոքումն չէ իջնում, այլ սաստկանում
է, պէտք է վրան դնել տաքացնող փաթեթ<sup>**) և տաք
վաննաներ ընդունել տալ:</sup>

Յարակապութեան և կապութեան դէմ
հարկաւոր է անդամը տաք ջրի մէջ պահել, թլփատի

*) Սառցապարկը դնելիս զգուշ պիտի լինել, այսինքն
մի երկու ժամ պահելուց յետոյ, եթէ ամորձիքները շատ են
սառել, վերցնել և մի քանի ժամից յետոյ նորից դնել:

**) Տաքացնող փաթեթը (согревающий компресс)
չինում են այսպէս. վերցրէք մի կտոր փափուկ քաթան, չորս
ծալ արէք, թացացրէք զարջ ջրի մէջ, պինդ քամէք ու դրէք
վրան: Քաթանի վրա դրէք մոմաշոր (կէյօնկա): Եթէ կէյօն-
կա չկայ, վերցրէք զտուան փամփուշտ կամ իւղած թուղթ: Այս
կէյօնկան քաթանից պիտի աւելի մեծ լինի, որպէս զի ծած-
կէ ամեն կողմից: Յետոյ փռէք վրան մի կտոր ֆլանել ու
պինդ կապէք երեսսրբիչով կամ թաշկինակով:

և ծեփուկի արանքը մաքուր եփ տուած ջուր սրսկել
(աւելի լաւ է բորակային թթուի խառնուրդ.—մի
թէյի գդալ մի բաժակ տաք ջրի մէջ):

Միզապարկի բորբոքումն, երկամունքների
բորբոքումն, երկարատե սուսունակը և այլն կարող է
բժշկել միայն բժիշկը:

Ընդհանուր խորհուրդն է. հանգիստ, պահեցո-
ղութիւն ուտելիքի մէջ (զիւրամաքս կերակուրներ,
կաթ) և տաք լողաբաններ (վաննա):

Վ Ե Ր Զ

Երկու խօսք	3
ՍԻՖԻԼԻՍ ԵՒ ՆՐԱ ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆԸ	8
Առաջարանի փոխարէն	9
Ի՞նչ է սիֆիլիսը	17
Առաջին շրջան	18
Երկրորդ շրջան	21
Երրորդ շրջան	25
Հիւանդութեան ընթացքը	28
Յղութիւն և ժառանգական սիֆիլիս	30
Ի՞նչպէս է աղուգում ծնողների սիֆիլիսը երեխանե- րի վրա	31
Որո՞նք են ժառանգական սիֆիլիսի արտայայտու- թիւնները	33
Ի՞նչպէս պաշտպանուել վարակուելուց	35
Ինչպէս է մտնում մեր մարմնի մէջ սիֆիլիսական թոյնը	36
Սիֆիլիսի բժշկութիւնը և սիֆիլիսոտների տմու- նութիւնը	43
Բժշկութիւն	44
ԿԱԿՈՒԴ ՇԱՆԿԻ	62
Գակուղ շանկը	63
Գակուղ շանկրի բարդումները	66
Ինքնապաշտպանութիւն վարակման դէմ	67
ՍՈՒՍՈՒՆԱԿ	71
Սուսունակ	73
Սուսունակի բարդումները (ամորձիքների բորբո- քումն, միզապարկի բորբոքումն, յարակապու-	

թիւն և կապութիւն, միգախողովակի պատե-
րի բորբոքումն, միգապարկի բորբոքումն,
երիկամունքների բորբոքումն, շագանակա-
զեղձի բորբոքումն, երկարատև սուսունակ,
միգուկի անձկութիւն, սերմնահոսութիւն,
աչքերի ու յօդերի բորբոքումն, ներզայնու-
թիւն և մեղամաղձոտութիւն).

75
85
89
91
95
100

Ներքևակ՝ յուշաթաղանթ կարդալ յուզաթաղանթ:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0285458

67 16